

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

Lietuvos ekonomikos apžvalga

2019

KOVAS

Lietuvos ekonomikos apžvalgoje nagrinėjama realiojo sektoriaus, kainų, viešųjų finansų ir kredito kaita Lietuvoje, taip pat numatoma šalies ekonomikos raida. Apžvalgoje pateikiama medžiaga yra statistinių duomenų analizės, modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Apžvalgą rengia Lietuvos bankas.

Makroekonominių rodiklių prognozėms sudaryti naudotos išorės aplinkos prielaidos, parengtos pagal duomenis, paskelbtus iki 2019 m. vasario 12 d., ir kiti duomenys, paskelbti iki 2019 m. kovo 1 d. Kituose Lietuvos ekonomikos apžvalgos skyriuose naudojami duomenys, paskelbti iki 2019 m. kovo 1 d.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

TURINYS

LIETUVOS EKONOMIKOS RAIDA IR PERSPEKTYVOS	6
I. TARPTAUTINĖ APLINKA.....	9
1 intarpas. Galimas automobilių maitų tarp JAV ir ES didinimo poveikis Lietuvos ekonomikai ..	12
II. EUROSISTEMOS PINIGŲ POLITIKA	14
III. REALUSIS SEKTORIUS	15
2 intarpas. Kylančių energijos kainų poveikis infliacijai ir namų ūkių vartojimui	17
IV. DARBO RINKA.....	19
3 intarpas. Regionų demografiniai bei darbo rinkos skirtumai ir jų poveikis namų ūkių disponuojamosioms pajamoms.....	21
V. IŠORĖS SEKTORIUS	24
4 intarpas. EK mobilumo paketas ir Lietuvos transporto sektorius	26
VI. KAINOS.....	28
5 intarpas. Ar tikrai maisto kainos auga sparčiau nei pajamos?.....	29
VII. EKONOMIKOS FINANSAVIMAS	30
VIII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI	31
6 intarpas. Lietuvos valdžios sektoriaus išlaidų adekvatumas ir efektyvumas	32

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

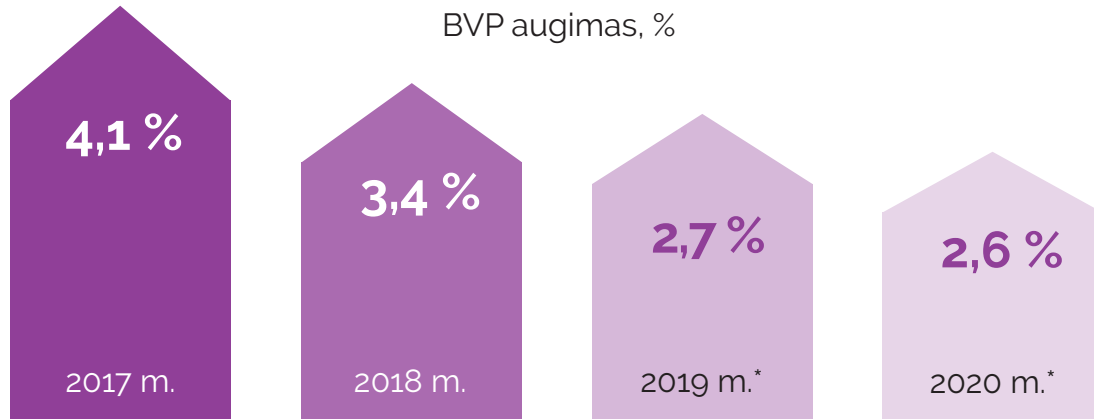
1 pav. Pasaulio eksporto, euro zonos ir JAV realiojo BVP metinio augimo dinamika.....	9
2 pav. PVI raida pasaulyje.....	9
3 pav. EPU indekso raida pasaulyje	11
4 pav. Lietuvos išorės paklausos metinio augimo dinamika	11
5 pav. Faktiniai ECB palūkanų normų ir infliacijos duomenys bei ekonomistų lūkesčiai	14
6 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma	14
7 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)	15
8 pav. Gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio	15
9 pav. Valdžios sektoriaus diskrecinių sprendimų įtaka namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimui (to meto kainomis)	16
10 pav. BVP raida ir prognozė (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką).....	16
11 pav. Migracijos balansas.....	19
12 pav. Įmonių, kurių veiklą riboja darbuotojų trūkumas, dalis.....	19
13 pav. Šalies darbo užmokesčio fondo ir BVP santykis.....	20
14 pav. Darbo užmokesčio viešajame sektoriuje fondas ir VB bei PSDF biudžete numatytos lėšos, susijusios su darbo užmokesčiu	20
15 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, metinis augimas pagal regionus	25
16 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, struktūra pagal valstybes ..	25
17 pav. Infliacija pagal SVKI ir jos kaitos veiksniai.....	28
18 pav. Kainų pokyčiai ES ir Lietuvoje 2018 m.	28
19 pav. Lietuvos ekonomikos finansinių įsipareigojimų metiniai srautai	30
20 pav. Ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų paskolų portfelio metinis augimas.....	30
21 pav. Valdžios sektoriaus biudžetas.....	31
22 pav. Fiskalinės politikos kryptis	31

SANTRUMPOS

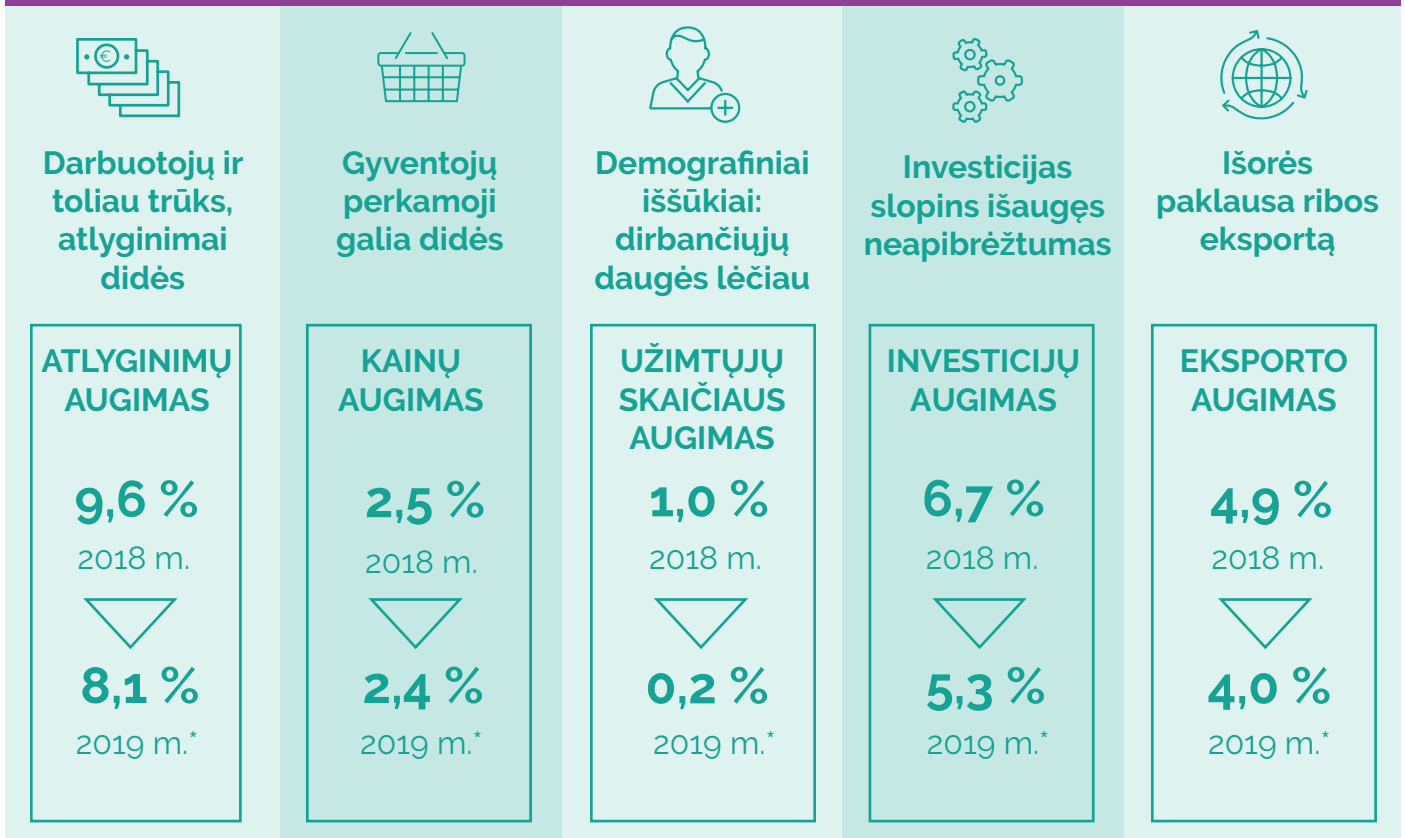
BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
EK	Europos Komisija
EPU	<i>Economic Policy Uncertainty</i>
ES	Europos Sąjunga
Eurosistema	Europos Centrinis Bankas ir euro zonos centriniai bankai
Eurostatas	Europos Sąjungos statistikos tarnyba
FED	Federalinio rezervo bankas
GPM	gyventojų pajamų mokestis
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
MMA	minimalioji mėnesinė alga
NPD	neapmokestinamasis pajamų dydis
NVS	Nepriklausomų valstybių sandrauga
PFĮ	pinigų finansų įstaiga
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
PSDF	Privalomojo sveikatos draudimo fondas
PVI	pirkimo vadybininkų indeksas
PVM	pridėtinės vertės mokestis
SVKI	suderintasis vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VB	valstybės biudžetas
VDU	vidutinis darbo užmokestis
VKEKK	Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija

EKONOMIKA AUGS LĖČIAU

BVP augimas, %

KAS LEMS LĖTESNĮ AUGIMĄ?

ŠIUO METU YRA IR TEIGIAMŲ, IR NEIGIAMŲ RIZIKŲ DĖL EKONOMINĖS RAIDOS

Palankesni migracijos srautai
Intensyvesnis ES lėšų panaudojimas

Didėjantys tarptautinės prekybos suvaržymai
Kietasis *Brexitas*
Mažesnis pasaulio ekonomikos augimas

LIETUVOS EKONOMIKOS RAIDA IR PERSPEKTYVOS

Pasaulio ekonominė plėtra po truputį lėtėja. Neapibrėžtumas dėl politikos pokyčių tarptautinės prekybos srityje yra viena svarbesnių priežasčių, dėl kurių pasaulio ekonominis aktyvumas praranda pagreitį. Pasaulyje vis mažiau didėja apdirbamoji gamyba. Kartu vis mažiau auga tarptautinė prekyba. Tikėtina, kad pamatinė šios prekybos plėtra netgi yra mažesnė, nei rodo naujausi duomenys, nes ją kol kas didinančiai veikia nuogaštavimai, kad vėliau gausės prekybos suvaržymų. Pasaulio ūkio augimą slopina ir kiti veiksniai. Kinijoje, kurioje ekonominė plėtra jau ilgą laiką lėtėja, praėjusių metų pabaigoje pablogėjo investicijų rodikliai, o tai turi poveikį ir kitoms regiono šalims. Išsivysčiusių ekonomikų grupėje išsiskyrė Vokietijos ūkinė raida, joje, be kitų veiksnių, poveikį turėjo dėl vėlavimo prisitaikyti prie naujų taršos matavimo procedūrų gerokai sumenkusi automobilių gamyba. Prastėjo padėtis ir Italijoje, kur susirūpinimas dėl valdžios finansų padėties neigiamai paveikė vidaus paklausą, ypač investicijas.

Prastesnę išorės aplinką kol kas iš dalies atsveria stipri vidaus paklausa. Tai, visų pirma, sietina su padėtimi darbo rinkoje. Mažėjant nedarbiui ir trūkstant darbuotojų, darbo užmokestis privačiajame sektoriuje pernai kilo vienu didžiausių tempų nuo ekonomikos atsigavimo pradžios. Jo augimo tempas viršijo 9 proc. Dar daugiau nei privačiajame sektoriuje darbo užmokestis kilo valstybės sektoriuje. Visa tai prisidėjo prie nemenko gyventojų pajamų augimo, o tai ir toliau palaikė gana stabilią privačiojo vartojimo plėtrą. Gyventojų pajamas didino ir kiti valstybės priimti sprendimai – buvo didinamos neapmokestinamosios pajamos, pensijos ir kitos socialinės išmokos. Valstybės sprendimai gyventojų pajamas ne mažiau nei pernai didins ir šiemet, o tai vėl turės skatinantį poveikį privačiajam vartojimui. Kiek kitaip apibūdintina tikėtina investicijų raida. Per pastaruosius dvejus metus investicijos Lietuvoje augo itin sparčiai – per metus jos padidėdavo 6–7 proc. Investicijas skatino anksčiau gerėjusi tarptautinė ekonominė aplinka ir pradedantys atsigauti kapitalui suformuoti skiriamų lėšų iš ES fondų srautai, kurie pernai padidėjo maždaug trečdaliu. Šių veiksnių įtaka artimiausiais metais vis dėlto pasikeis. Didelis neapibrėžtumas ir prastėjantys lūkesčiai pasaulyje turės poveikį ne tik užsienio šalių, bet ir Lietuvos įmonių sprendimams dėl investicijų. Tikėtina, kad investicijas ne tiek daug, kiek pastaruosiu metu, gausins ir lėšų iš ES fondų naudojimas.

Ekonominę raidą ir toliau stipriai veiks pokyčiai darbo rinkoje. Pagal įvairius duomenų šaltinius, praėjusiais metais dirbančiųjų Lietuvoje daugėjo, nors dar prieš keletą ketvirčių užimtųjų gausėjimo nebuvo tikimasi. Be kitų veiksnių, tokiai užimtumo raidai poveikį darė palankesni migracijos srautai, kuriuos prognozuoti gana sunku. Tiesa, net tuo atveju, jei grynoji migracija tebebus pagerėjusi, užimtųjų skaičiaus didėjimo per artimiausius kelerius metus nevertėtų tikėtis, nes pamatinės demografinės tendencijos yra neigiamos – darbingo amžiaus gyventojų grupę papildoma mažiau jaunų asmenų, nei ją palieka vyresnių gyventojų. Kitas svarbus aspektas – pasikeitę migracijos srautai tik nedaug pakeičia padėtį darbo rinkoje. Reikšminga įtampa darbo rinkoje vis dar yra, o tai reiškia, kad ir toliau bus juntamas spaudimas darbo užmokesčiui. Pastarasis, matyt, negalės didėti tiek daug, kiek kilo pastaruosiu metu, nes darbuotojams atitenkanti sukuriama pridėtinės vertės dalis jau dabar yra priartėjusi prie istoriškai didžiausios reikšmės. Vis dėlto darbo užmokestis turėtų kilti nemenkai, o tai ir toliau skatinančiai veiks vidaus paklausą.

Ūkio augimas po truputį lėtės. Jau ne vienus metus ūkio aktyvumas Lietuvoje viršija potencialųjį jo lygį. Tokią ekonomikos būseną parodo jau gana mažas nedarbas, daug daugiau nei našumas kylantis darbo užmokestis, reikšmingai padidėjusi darbuotojams atitenkanti sukuriama pridėtinės vertės dalis. Ekonomikai esant virš jos potencialo, ūkio plėtra neturėtų būti tokia pat veržli kaip iki šiol, nes didelė dalis gamybos veiksnių jau panaudota. Kita svarbi aplinkybė – vis prastėjanti tarptautinė ekonominė aplinka. Tiek nuogaštavimai dėl tarptautinės prekybos, tiek nuviliančios naujienos iš įvairių pasaulio regionų blogina Lietuvos prekybos partnerių perspektyvą, o kartu ir Lietuvos eksportuojančio ekonomikos sektoriaus tikėtiną raidą. Dabar numatoma, kad 2018 m. išaugęs 3,4, šiemet realusis BVP padidės 2,7, o kitąmet – 2,6 proc.

Infliacija tebebus sumažėjusi. Kitaip nei praėjusiais metais, šiemet infliaciją mažinančiai turėtų veikti kritusios naftos kainos. Kol kas daroma prielaida, kad skaičiuojant eurais naftos kainos šiemet bus maždaug dešimtadaliu mažesnės nei pernai. Pasiekusios aukščiausią lygį per ketverius metus, naftos kainos praėjusių metų pabaigoje gerokai sumažėjo, nes suintensyvėjo rinkų dalyvių nuogaštavimai dėl pasaulinės ūkio plėtros, o naftos pasiūla tuo pat metu buvo didesnė, nei numatyta. Kitokia numatoma maisto žaliavų kainų kaita.

Didžiąją 2018 m. dalį maisto žaliavų kainos tebebuvo nukritusios, nes jas slopino pakankama šių žaliavų pasiūla ir atsargos, o metų pabaigoje aptariamoms kainoms pradėjo kilti. Tai aiškinama mažesne šių žaliavų gamyba (iš dalies dėl klimato sąlygų) ir nemenka pasauline paklausa. Daugiau nei pernai bendrąją infliaciją didins ir administruojamosios kainos, nes dar praėjusių metų pabaigoje ėmė gerokai kilti šilumos energijos kainos, o šių metų pradžioje padidintos elektros ir dujų kainos. Didelę infliacijos dalį – apie pusę jos – lems su vidaus ekonomine raida labiausiai susijusios kainos, o būtent – paslaugų kainos. Jų augimas tebebus nemažas, nes ir toliau nemenkai didės darbo atlygis, gerokai pralenksiantis darbo našumo kilimą; paslaugų kainas didinančiai veiks ir vidaus paklausos keliamas spaudimas. Dabar numatoma, kad vidutinė metinė infliacija, pernai sudariusi 2,5, šiemet bus lygi 2,4, o kitąmet – 2,3 proc.

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida

	2019 m. kovo mėn. prognozė ^a			2018 m. gruodžio mėn. prognozė		
	2018 ^b	2019 ^b	2020 ^b	2018 ^b	2019 ^b	2020 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI	2,5	2,4	2,3	2,6	2,4	–
BVP defliatorius ^c	3,4	2,4	2,2	2,6	2,4	–
Darbo užmokestis ^d	9,6	8,1	6,7	9,5	6,9	–
Importo defliatorius ^c	4,7	1,8	1,8	4,1	1,8	–
Eksporto defliatorius ^c	3,8	1,8	1,7	2,7	1,8	–
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	3,4	2,7	2,6	3,2	2,8	–
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,9	3,9	3,6	4,2	4,0	–
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	0,6	0,9	0,8	0,4	1,0	–
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	6,7	5,3	4,2	7,8	5,3	–
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	4,9	4,0	3,7	4,6	4,2	–
Prekių ir paslaugų importas ^c	4,4	4,6	4,5	3,8	4,9	–
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,2	6,0	5,9	6,3	6,1	–
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	1,0	0,2	–0,3	0,6	0,0	–
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	2,5	2,0	1,3	2,3	1,7	–
Einamosios sąskaitos balansas	–0,3	–0,5	–1,4	0,1	–0,2	–
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	1,2	1,2	0,1	1,7	1,9	–

^a Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos pagal išorės aplinkos prielaidas, sudarytas pagal duomenis, paskelbtus iki 2019 m. vasario 12 d., ir kitus duomenis, paskelbtus iki 2019 m. kovo 1 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo prognozė neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

I. TARPTAUTINĖ APLINKA

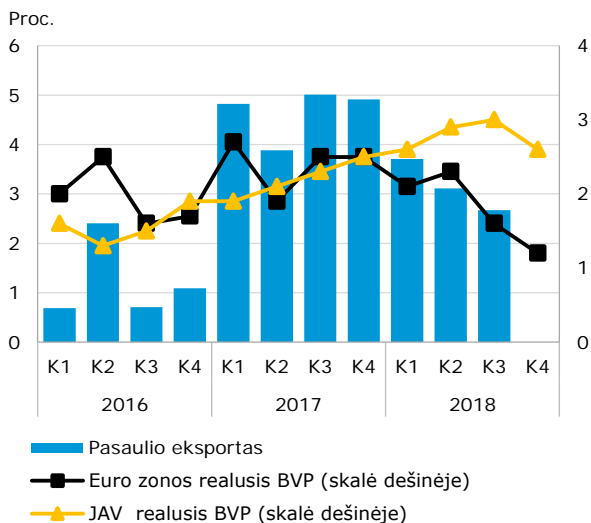
Pasaulio ekonomika 2018 m. augo šiek tiek lėčiau. Išankstiniais TVF duomenimis, 2018 m. pasaulio BVP padidėjo 3,7 proc. (2017 m. – 3,8 %). Nors euro zonoje, Kinijoje ir kai kuriose kitose šalyse išryškėjo lėtesnio augimo ženklų, juos iš dalies kompensavo spartesnis JAV, Indijos, Brazilijos ir NVS šalių ekonomikų augimas. Vis dėlto praėjusiais metais buvo juntamas pasaulio ekonomikai daromas tarptautinės prekybos ribojimų didinimo ir politinių neramumų poveikis. 2018 m. antroje pusėje sulėtėjo pasaulio eksporto ir pramonės produkcijos augimas. Panašu, kad pasaulio ekonomika augo lėčiau ir šių metų pradžioje – 2019 m. sausio mėn. pasaulio PVI jau buvo mažiausias nuo 2016 m. rugsėjo mėn. TVF prognozuoja, kad pasaulio ekonomikos augimas šiemet sumažės iki 3,5 proc.

JAV ekonomikos augimas pernai įsibėgėjo, tačiau panašu, kad neilgam. 2019–2020 m.

prognozuojama, kad JAV ūkis augs lėčiau. Prie 2018 m. spartesnio augimo prisidėjo JAV vykdoma skatinamoji fiskalinė politika, toliau gerėjanti situacija darbo rinkoje, sparčiai didėjęs darbo užmokestis ir investicijos. Vis dėlto išankstiniai rodikliai signalizuoja, kad dalinis valstybės institucijų uždarymas, įtampa prekybos santykiuose su Kinija, griežtėjanti FED pinigų politika, lėčiau augančios prekybos partnerių ekonomikos šių metų pradžioje ėmė slopinti JAV ekonomikos augimą. Jį šiemet ribos ir pradėsiantis nykti fiskalinio skatinimo poveikis. Metų pradžioje JAV apdirbamosios gamybos PVI 2019 m. sumažėjo iki 53,7 – žemiausios reikšmės nuo 2017 m. rugsėjo mėn., o išankstiniu Niujorko FED vertinimu, pirmąjį ketvirtį JAV metinis BVP augimas sieks tik 1,2 proc. Vis dėlto, jei iki šių metų vasaros ekonomikoje nebus rimtesnių problemų, šis ekonominės plėtros laikotarpis taps ilgiausiu JAV istorijoje – prasidėjęs 2009 m. birželio mėn., jis tęsiasi jau 117 mėnesių.

2018 m. pasaulio ekonomikos augimas sulėtėjo.

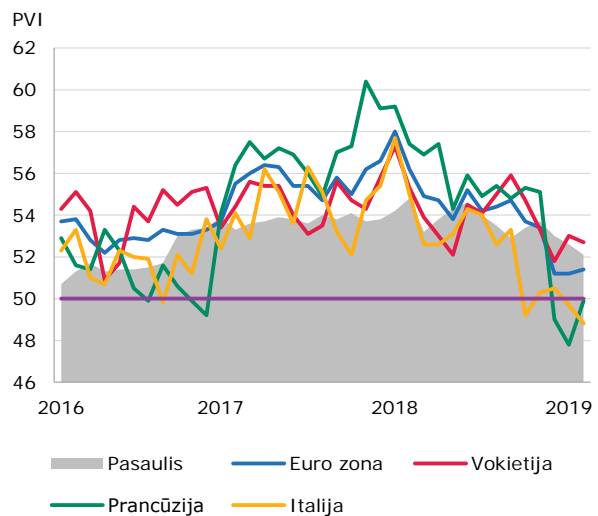
1 pav. Pasaulio eksporto, euro zonos ir JAV realiojo BVP metinio augimo dinamika

Šaltiniai: PPO, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: K – ketvirčiai.

PVI pasaulyje – mažiausias per paskutinius kelerius metus.

2 pav. PVI raida pasaulyje

Šaltiniai: „Markit“ ir Lietuvos banko skaičiavimai.
*Indekso reikšmė virš 50 rodo plėtrą, žemiau – nuosmukį.

Euro zonoje ekonomikos augimas pernai reikšmingai sulėtėjo, ir 2019 m. numatoma, kad ekonomika augs dar lėčiau. Nors situacija darbo rinkoje ir toliau gerėjo – nedarbas mažėjo, o atlyginimai sparčiai kilo – ekonomiką neigiamai veikė geopolitiniai neramumai. 2018 m. antrąjį pusmetį išryškėjo ir vienkartinį veiksmų, prastėjančių pasitikėjimo rodiklių bei slopančio dalies prekybos partnerių (visų pirma – Kinijos) augimo poveikis. 2018 m. pabaigoje prasidėjo Italijos ekonomikos recesija (BVP traukėsi du ketvirčius iš eilės). Ekonominės Italijos problemos susijusios su politiniais veiksniais: vyriausybės vykdoma politika, padidėjusiu nerimu dėl viešųjų finansų tvarumo, bankų sektoriaus pažeidžiamumu ir dėl to išaugusiu bendru neapibrėžtumu. Augimo sulėtėjimo neišvengė ir Prancūzija, kurios ekonomiką neigiamai paveikė „geltonųjų liemenių“ protestai. Vokietijos, vienos pagrindinių lietuviškos kilmės prekių importuotojų, ekonomika 2018 m.

augo lėčiausiai per penkerius metus, o metų pabaigoje apdirbamosios gamybos apimtis traukėsi labiausiai nuo 2009 m. Tiesa, prie to prisidėjo ir laikini veiksniai – dėl naujų automobilių emisijų standartų smukusi automobilių gamyba bei dėl nuslūgusio upių vandens sutrikęs prekių ir žaliavų transportavimas. Išankstiniai euro zonos rodikliai, pavyzdžiui, PVI, šių metų pradžioje rodo vangų ekonomikos augimą. „Brexit“ atveju atsiradę nauji prekybos ribojimai turėtų neigiamai paveikti euro zonos ekonomikos augimą.

Kinijos ekonomikos augimo lėtėjimas įgauna spartą. Pernai Kinijos ekonomikos augimas sulėtėjo iki 6,6 proc. ir buvo mažiausias nuo 1990 m. Šalies apdirbamosios gamybos sektorius susidūrė su sunkumais – apdirbamosios gamybos PVI metų pabaigoje smuko žemiau 50 (tai rodo, kad gamybos apimtis galimai traukėsi), o sausio mėn. užfiksuota mažiausia šio rodiklio reikšmė per paskutinius trejus metus. Kinijos ekonomikos augimui neigiamą poveikį turėjo griežtesnis finansinis reguliavimas, kurio imtasi siekiant pristabdyti valstybės įmonių bei privačiojo sektoriaus skolos augimą, ir JAV nustatyti muitai importuojamoms prekėms iš Kinijos. Šios ekonomikos augimo sulėtėjimas gali daryti neigiamą įtaką jos prekybos partnerių, ypač kai kurių ES šalių, ekonomikoms ir pasaulinėms prekių bei žaliavų kainoms.

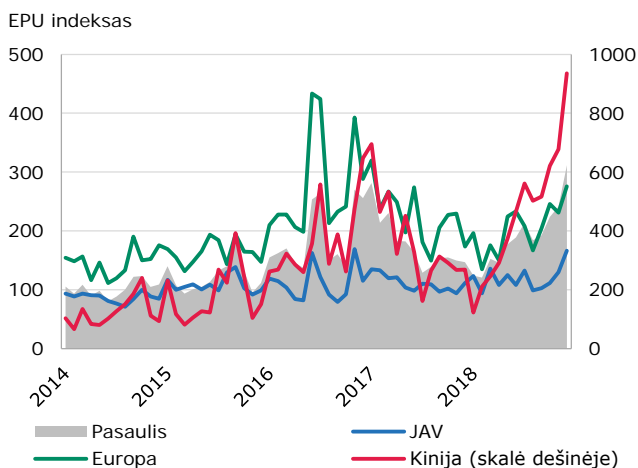
Rusijos ekonomika 2018 m. augo, tačiau šis augimas buvo lėtesnis nei kitų panašų išsivystymo lygį ir ūkio struktūrą turinčių šalių. Prognozuojama, kad panaši situacija bus ir 2019 m. – dėl ilgalaikių struktūrinių problemų, ekonominių Vakarų valstybių sankcijų bei sumažėjusios naftos kainos Rusijos ekonomika 2019 m. greičiausiai augs vangiai. Tai kartu su vis dar galiojančiomis Rusijos sankcijomis ES maisto prekių importui ribos ir Lietuvos eksporto į Rusiją augimo perspektyvas.

Skandinavijos ir Baltijos ekonomikos 2018 m. augo vis dar sparčiai, tačiau 2019 m. laukiama sulėtėjimo. Sparčiam augimui didžiausią įtaką darė didėjusios investicijos ir privatusis vartojimas, kurį skatino augantis darbo užmokestis bei užimtųjų skaičius, dideli vartotojų pasitikėjimo rodikliai. Skandinavijos valstybių būsto kainų augimas sulėtėjo, tačiau tiek būsto kainų, tiek gyventojų išsiskolinimo lygis tebėra labai aukštas. Didesnė būsto kainų korekcija galėtų neigiamai paveikti vidaus paklausą ir galimai keltų riziką šių valstybių finansų sistemos tvarumui. Skandinavijos ir Baltijos šalių ekonomikos yra labai atviros ir joms didelę įtaką ateityje gali daryti didėjantis geopolitinis neapibrėžtumas, protekcionistiniai kitų valstybių veiksmai, lėčiau auganti užsienio paklausa.

Finansų ir žaliavų rinkose 2018 m. pabaigoje vyravo neapibrėžtumas. Metų pabaigoje pagrindiniai akcijų indeksai stipriai smuko (pvz., „S&P 500“ nukrito daugiau nei 20 % nuo ankstesnio aukščiausio taško rugpjūčio mėn.) Tokia situacija siejama su padidėjusia geopolitine rizika, Kinijos ir pagrindinių euro zonos ekonomikų augimo lėtėjimu, pasikeitusiu rizikos veiksnių vertinimu ir nerimu dėl griežtesnės centrinė bankų, ypač FED, pinigų politikos. Vyriausybų vertybinių popierių rizikos vertinimas sugriežtėjo, tad išaugo kai kurių valstybių (pvz., Italijos) skolinimosi kaina. Nerimą finansų rinkų dalyviams kėlė ir tai, kad JAV trumpalaikių obligacijų pajamingumas beveik susilygino su ilgalaikių obligacijų, o tai dažnai vertinama kaip būsimos recesijos rodiklis. Naftos kainos metų pradžioje taip pat mažėjo – vidutinė Brent žalios naftos kaina buvo ketvirtadaliu mažesnė nei didžiausia jos vertė 2018 m. Tai pirmiausia siejama su didėjančia naftos pasiūla, lėčiau augančia paklausa ir išaugusia geopolitine įtampa 2018 m. pabaigoje.

2018 m. pabaigoje ekonominės politikos neapibrėžtumas reikšmingai išaugo.

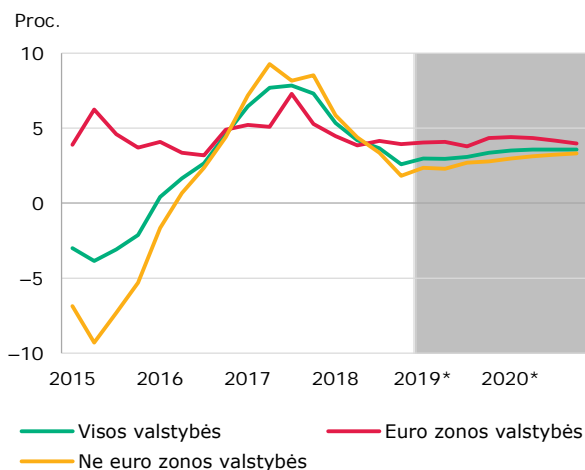
3 pav. EPU indekso raida pasaulyje

Šaltiniai: EPU ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos išorės paklausa 2018 m. augo lėčiau.

4 pav. Lietuvos išorės paklausos metinio augimo dinamika

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

*Prognozė.

Numatoma, kad ir 2019 m. Lietuvos išorės paklausa didės lėčiau. Tikėtina, kad šiemet Lietuvos eksporto apimtį neigiamai veiks lėčiau augsiančios pagrindinių užsienio prekybos partnerių ekonomikos. Lietuvos išorės paklausai kylanti rizika 2019 m. siejama su „Brexit“ baigtimi ir prastėjančia ekonomine situacija euro zonoje. Jei Vokietijos ekonomika ir toliau augs lėčiau, tai gali daryti neigiamą įtaką Lietuvos prekių, ypač mašinų ir įrenginių, bei transporto paslaugų eksporto augimui. Tarptautinės prekybos ribojimų didinimas, politiniai neramumai Italijoje ir Prancūzijoje bei kylanti minėtų valstybių skolos kaina galėtų neigiamai paveikti Lietuvos ekonomiką susvyravus euro zonos politiniam ir ekonominiam stabilumui. Ilgesniu metu didėjantis politinis ir ekonominis neapibrėžtumas, politinė fragmentacija, struktūrinių reformų trūkumas, klimato kaitos iššūkiai greičiausiai kels didžiausią riziką ES ekonominei raidai, tad ir Lietuvos užsienio paklausos augimui.

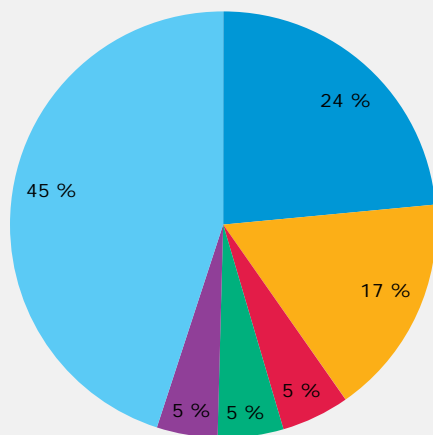
1 INTARPAS

GALIMAS AUTOMOBILIŲ MUITŲ TARP JAV IR ES DIDINIMO POVEIKIS LIETUVOS EKONOMIKAI

Panašu, kad įtampa dėl JAV ir ES prekybos santykių vėl kyla. 2019 m. vasario mėn. JAV Prekybos departamentas, atlikęs tyrimą, nusprendė, kad automobilių importas kelia grėsmę JAV nacionaliniam saugumui, nes kenkia šalies gamybos bazei ir kariniam pasirengimui. Tokie rezultatai vėl paskatino svarstymus, kad JAV gali grįžti prie spaudimo ES ir net pradėti taikyti 25 proc. muitą importuojamiems automobiliams. ES savo ruožtu skelbia, kad siekia išvengti tokios prekybos konflikto eskalacijos, tačiau, jei JAV vis dėlto pradės taikyti tarifus, ji yra pasirengusi atsakyti tuo pačiu. JAV yra pagrindinė ES automobilių ir jų dalių eksporto partnerė (žr. A pav.). Lietuva yra maža atvira ekonomika, ypač priklausoma nuo užsienio paklausos tendencijų, tad svarbu įvertinti, kaip galimas situacijos eskalavimas galėtų paveikti šalies ekonomiką.

Daugiausia automobilių ir jų dalių ES eksportuoja į JAV.

A pav. ES automobilių ir jų dalių eksportas už ES ribų 2018 m. (pagal prekybos partneres)

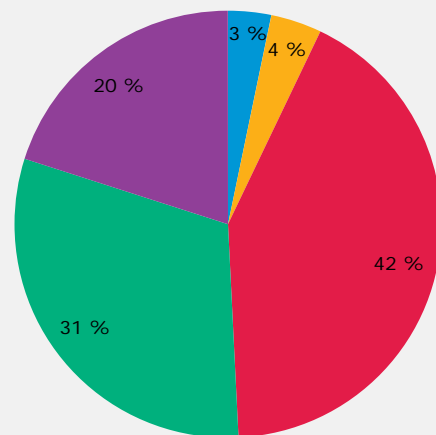

■ JAV
■ Japonija
■ Rusija
■ Kinija
■ Šveicarija
■ Kitos valstybės

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Daugiau nei du trečdalius lietuviškos kilmės prekių Lietuva eksportuoja į ES.

B pav. Lietuviškos kilmės prekių eksportas (be mineralinių produktų) pagal valstybes 2018 m.

■ JAV
■ Euro zona
■ Kitos valstybės
■ NVS
■ Kitos ES valstybės

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

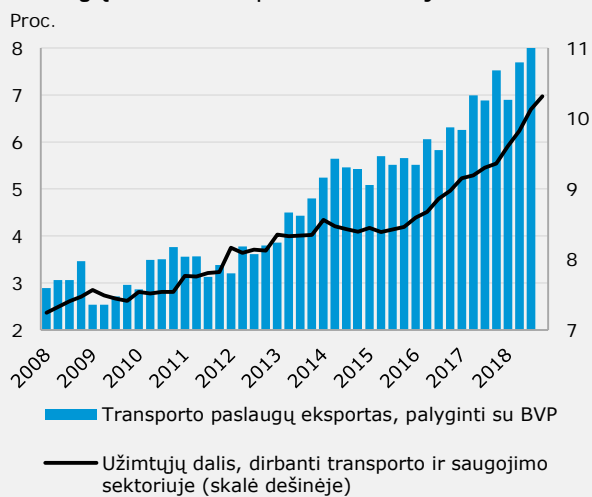
Tikėtina, kad galimas tiesioginis naujų prekybos ribojimų poveikis Lietuvos eksportui būtų nedidelis, tačiau galėtų padidinti Lietuvos įmonių gamybos sąnaudas. Lietuvos automobilių pramonė yra menkai išvystyta, o šių prekių eksportas yra santykinai mažas – antžeminio transporto priemonės ir jų dalys sudaro tik 1,4 proc. viso lietuviškos kilmės prekių eksporto ir 0,5 proc. BVP, tad šis poveikio kanalas yra labai silpnas. Vis dėlto aukštesnės importuojamų tarpinių prekių kainos galėtų padidinti šalies įmonių gamybos sąnaudas ir daryti neigiamą įtaką eksportuotojų konkurencingumui. Poveikis Lietuvos ekonomikai priklausytų ir nuo to, kokioms iš JAV importuojamoms prekėms ES pritaikytų didesnius muitus ir kokio dydžio jie būtų. Dabartiniu vertinimu, toks poveikis greičiausiai vis vien būtų menkas, nes importas iš JAV sudaro tik 2,8 proc. bendro Lietuvos prekių importo.

Tačiau JAV ir ES prekybos konflikto aštrėjimas, tikėtina, Lietuvą labiausiai paveiktų per lėtesnį paklausos augimą euro zonoje. Lietuva eksportuoja 42 proc. visų lietuviškos kilmės prekių į euro zoną ir dar 31 proc. į kitas ES valstybes (žr. B pav.). Euro zona taip pat yra ir pagrindinė krovinių kelių transporto paslaugų eksporto rinka, o šis sektorius Lietuvoje sparčiai auga (žr. C pav.). Transporto sektoriaus rezultatai yra priklausomi nuo prekybos apimtys ES, tad lėtesnis apimtys augimas galėtų neigiamai paveikti tolesnę sektoriaus raidą. Tačiau, nepaisant didelės automobilių pramonės reikšmės atskiroms euro

zonos šalims, pavyzdžiui, Vokietijai, tiesioginis aštrėjančio prekybos konflikto poveikis pagrindinėms Lietuvos eksporto rinkoms greičiausiai taip pat būtų gana nedidelis. TVF vertinimu¹, jei JAV pritaikytų 25 proc. dydžio muitą visų šalių automobiliams, o jos atsakytų JAV tuo pačiu, euro zona pirmus trejus metus išvengtų tiesioginio neigiamo poveikio, nes galėtų nukreipti produkciją į kitus regionus. Euro zonos ekonomikai tai padarytų nedidelį neigiamą poveikį tik po trejų metų nuo muitų tarifų padidinimo – per tiek laiko JAV gamintojai prisitaikytų prie pokyčių, t. y. pakeistų šiuo metu iš euro zonos importuojamas automobilių dalis vietos produkcija. Ilguoju laikotarpiu neigiamas tiesioginis poveikis euro zonos ekonomikai būtų nedidelis. Tačiau, TVF vertinimu, netiesioginis poveikis euro zonai, kuris galėtų atsirasti dėl prastėjančių lūkesčių, padidėjančio neapibrėžtumo, įtampos finansų rinkose ir sugriežtėjančių finansavimo sąlygų, galėtų gerokai pranokti tiesioginę prekybos konflikto kainą. Be to, neigiamą poveikį galėtų sustiprinti suardytos pasaulinės vertės grandinės (angl. *global value chains*). TVF skaičiavimais, bendras tiesioginis ir netiesioginis poveikis euro zonos ekonomikai per artimiausius keletą metų galėtų siekti iki 0,5, o ilguoju laikotarpiu – iki 0,06 proc. produkcijos sumažėjimo, palyginti su scenarijumi be papildomų tarifų įvedimo. Lėtesnis euro zonos augimas neigiamai paveiktų Lietuvos eksporto tendencijas. Poveikis Lietuvos ekonomikai galėtų būti panašus kaip ir bendrai euro zonos ekonomikai.

Transporto paslaugų eksporto dalis Lietuvos BVP nuolat auga.

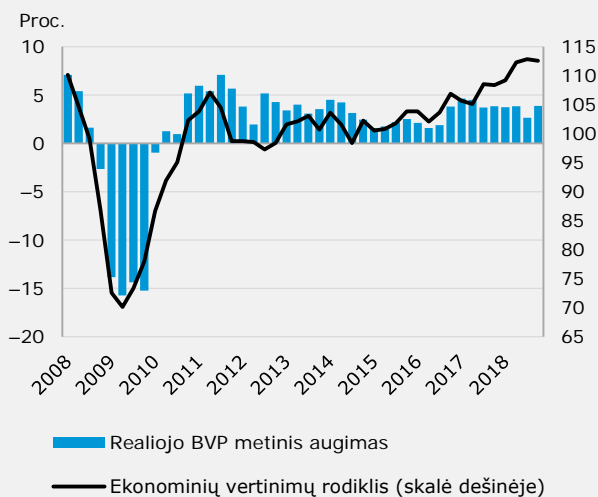
C pav. Transporto paslaugų eksporto ir užimtųjų dalies transporto sektoriuje dinamika

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos įmonių ir vartotojų lūkesčiai tebėra labai geri.

D pav. Realiojo BVP ir ekonominių vertinimų rodiklio dinamika

Šaltiniai: EK ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Prastesni lūkesčiai ir šiek tiek pakilusios kainos galėtų apriboti vidaus paklausos augimą, bet greičiausiai – nedaug. Lietuvos įmonių pasitikėjimo rodikliai vis dar labai geri, tačiau, aštrėjant konfliktui ir baiminantis užsienio paklausos augimo sulėtėjimo, įmonių ir vartotojų lūkesčiai greičiausiai sumenktų (žr. D pav.). Dėl šių priežasčių Lietuvos įmonės gali būti linkusios atidėti investicijas, o namų ūkiai – apriboti vartojimą. Pakilusios importuojamų prekių kainos galėtų prisidėti prie didesnės infliacijos ir neigiamai paveikti namų ūkių vartojimo augimą.

¹ IMF World Economic Outlook, October 2018: Challenges to Steady Growth (<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/09/24/world-economic-outlook-october-2018>).

II. EUROSISTEMOS PINIGŲ POLITIKA

Eurosistema toliau vykdo stipraus skatinamojo pobūdžio pinigų politiką, siekdama, kad vidutiniu laikotarpiu infliacija tvariai artėtų prie mažesnio kaip 2 proc., bet jam artimo lygio. Aukštą skatinamosios pinigų politikos lygį palaiko išskirtinai žemos pagrindinės ECB palūkanų normos ir numatoma jų raida, pastovus supirktų vertybinių popierių portfelio dydis ir naujos ilgesnės trukmės skolinimo operacijos.

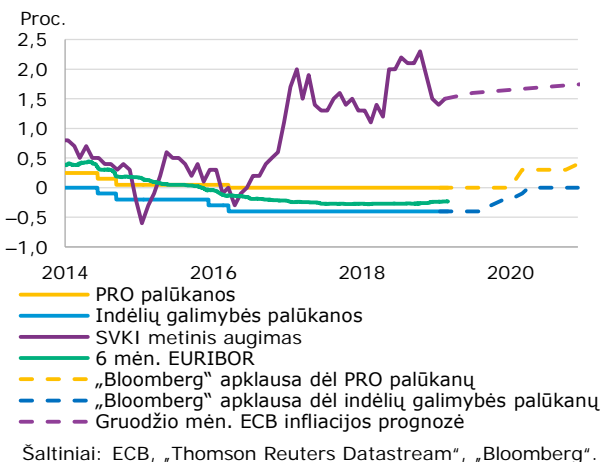
2018 m. gruodžio pabaigoje Eurosistema baigė grynuosius pirkimus pagal išplėstinę turto pirkimo programą, o nuo šių metų pradžios pirkimai vykdomi tik siekiant reinvestuoti visas išpirktas vertybinių popierių emisijas. Šis sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant į vidaus paklausos palaikomą ekonomikos augimą ir prognozuojamą tvarų infliacijos artėjimą prie siekiamo lygio (žr. 5 pav.). Nuo 2015 m. kovo mėn. iki 2018 m. gruodžio pabaigos Eurosistema iš viso nupirko turto už 2,6 trln., o Lietuvos bankas – už 10,8 mlrd. Eur. Didžiąją Lietuvos banko pirkimų dalį sudarė Europos institucijų skolos vertybiniai popieriai. Nors gryųjų pirkimų Eurosistema nebeatliks, tačiau, vykdydama reinvestavimą, ir toliau palaikys pastovų turimų vertybinių popierių portfelio dydį dar gana ilgą laiką nuo tos dienos, kai pagrindinės ECB palūkanų normos bus pradėtos didinti.

ECB valdančioji taryba paskelbė, kad pagrindinės ECB palūkanų normos nesikeis dar bent iki 2019 m. pabaigos ir bus pradėtos vykdyti ilgesnės trukmės skolinimo operacijos. Apklaustų ekonomistų vertinimu², indėlių galimybės palūkanų norma, kuri šiuo metu yra neigiama (-0,4 %), anksčiausiai turėtų pradėti didėti šių metų pabaigoje ir pasiekti 0 proc. reikšmę 2020 m. (žr. 5 pav.). Tai paveiktų ir tarpbankines palūkanų normas EURIBOR, kurias bankai įtraukia nustatydami galutines palūkanų normas verslui ir gyventojams. Tačiau jeigu bankas, skaičiuodamas skolininkui taikomą palūkanų normą, neigiamą EURIBOR prilygina nuliui, tai jos didėjimas iki 0 proc. nedidins paskolos palūkanų normos. Taigi palūkanų didėjimo efektą paskolų turintys gyventojai galimai pajustų ne iškart. Be to, ECB 2019 m. rugsėjo–2021 m. kovo mėn. kas ketvirtį vykdys naujas tikslines ilgesnės trukmės (dvejų metų) refinansavimo operacijas, jos padės išsaugoti palankias bankų skolinimo sąlygas.

Skatinamosios Eurosistemos pinigų politikos priemonės ir toliau prisideda prie to, kad euro zonoje ir Lietuvoje veikiančių bankų paskolų palūkanų normos yra istoriškai žemo lygio. Palūkanų normos euro zonoje nuosekliai mažėjo nuo 2014 m. vidurio, kai rinkos pradėjo tikėtis, kad ECB ims nestandartinių pinigų politikos priemonių. Per pastarąjį pusmetį palūkanų normos euro zonoje stabilizavosi, bet vis dar yra vienos mažiausių per visą istoriją. Naujų paskolų vidutinės palūkanų normos Lietuvoje pastaruoju metu šiek tiek pakilo ir tebėra didesnės nei euro zonoje, ypač – ne finansų bendrovėms (žr. 6 pav.). Tokį palūkanų normų padidėjimą, tikėtina, lėmė suprastėjusi konkurencinė aplinka, pastaruoju metu išaugus koncentracijai bankų sektoriuje.

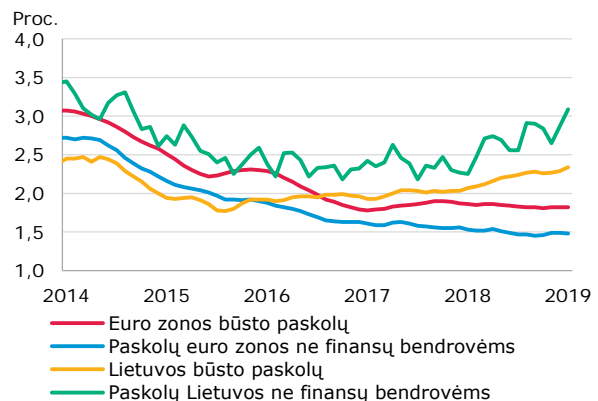
ECB palūkanų normos ir toliau yra itin mažos.

5 pav. Faktiniai ECB palūkanų normų ir infliacijos duomenys bei ekonomistų lūkesčiai

Finansavimosi sąlygos tebėra itin palankios.

6 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma

² Remtasi 2019 m. sausio 14–16 d. „Bloomberg“ atlikta ekonomistų [apklausa](#).

III. REALUSIS SEKTORIUS

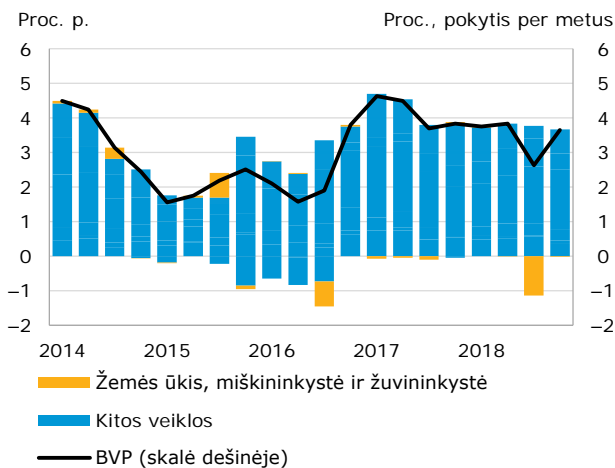
Nepaisant lėčiau didėjusios išorės paklausos, Lietuvos ekonomikos augimo tempas buvo spartus.

Ekonomikos augimas 2018 m. galėjo būti dar spartesnis, tačiau keletą dešimtųjų procento dalių jis sumažėjo dėl sausros labai sumenkusio grūdinių augalų derliaus. Dėl šios priežasties žemės ūkyje sukuriama pridėtinė vertė 2018 m. antrąjį pusmetį buvo beveik 15 proc. mažesnė nei prieš metus. Kitų ekonominių veiklų pridėtinė vertė praėjusiais metais augo gana sparčiu ir tolygiu tempu, kuris buvo artimas 4 proc. (žr. 7 pav.). Pažymėtina, kad jau kurį laiką palyginti spartus ūkio augimas lemia didėjantį gamybos atotrūkį, kuris rodo, kiek esama ūkio raida yra nutolusi nuo tvarios ūkio raidos (žr. 8 pav.). Didėjantis gamybos atotrūkis sudaro sąlygas formuotis disbalansams, jie šiuo metu labiausiai pastebimi darbo rinkoje³.

Prie spartaus ekonomikos augimo daugiausia prisidėjo vidaus paklausa – ypač namų ūkių vartojimas. Pastarajam didžiausią įtaką darė sparčiai didėjusios namų ūkių disponuojamosios pajamos⁴. Nors duomenys dar nepaskelbti, tačiau tikėtina, kad jų augimas 2018 m. buvo sparčiausias per pastarąjį dešimtmetį. Daugiausia prie tokios namų ūkių disponuojamųjų pajamų raidos prisidėjo įtampa darbo rinkoje ir valdžios institucijų priimti sprendimai, iš kurių kaip svarbiausius galima išskirti pensijų, NPD ir pareigūnų pensijų didinimą, išmokų už vaikus pakeitimus. Lietuvos banko vertinimu, 2018 m. dėl visų šių sprendimų namų ūkių disponuojamosios pajamos galėjo padidėti iki 635 mln. Eur, o disponuojamosios pajamos galėjo augti 2,3 proc. p. greičiau, nei būtų buvę be šių pakeitimų (žr. 9 pav.).

2018 m. ūkio augimą labiausiai sulėtino mažėjusi žemės ūkio sektoriaus pridėtinė vertė, kitų ekonominių veiklų pridėtinė vertė didėjo tolygiu tempu.

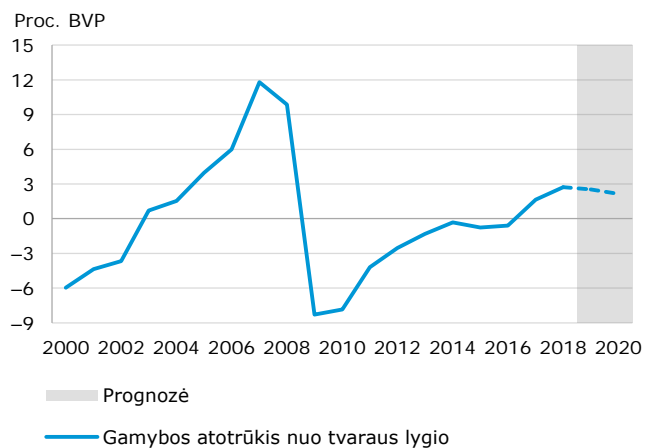
7 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl palyginti sparčios ūkio plėtros didėja gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio.

8 pav. Gamybos atotrūkis nuo tvaraus lygio

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Valdžios institucijų sprendimai ir pensijų indeksavimas ir šiais metais reikšmingai prisidės prie namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimo. Tiesa, Lietuvos banko vertinimu, šie veiksniai neskaitins spartesnio namų ūkių vartojimo didėjimo. 2019 m. vieni svarbiausių valdžios sektoriaus diskrecinių sprendimų yra NPD, darbo užmokesčio daugelyje valdžios sektoriaus sričių ir išmokų už vaikus padidinimas. Be to, siekiant, kad po pensijų reformos pertvarkos nesumažėtų aktyviau kaupti norinčių piliečių

³ Daugiau apie padėtį darbo rinkoje žr. šios apžvalgos IV skyriuje.

⁴ Namų ūkių disponuojamąsias pajamas galima apibrėžti kaip visas namų ūkių gautas pajamas, kurias jie gali laisvai naudoti, įvykdę visus privalomus įsipareigojimus. Plačiau apie namų ūkių disponuojamųjų pajamų struktūrą, raidą ir ryšį su namų ūkių vartojimu skaitykite 2014 m. gruodžio mėn. Lietuvos ekonomikos apžvalgos 1 priede (https://www.lb.lt/uploads/documents/files/musu-veikla/ekonomikos-analize-prognozes/LEA_2014-12_LT_PRIEDAS1.pdf).

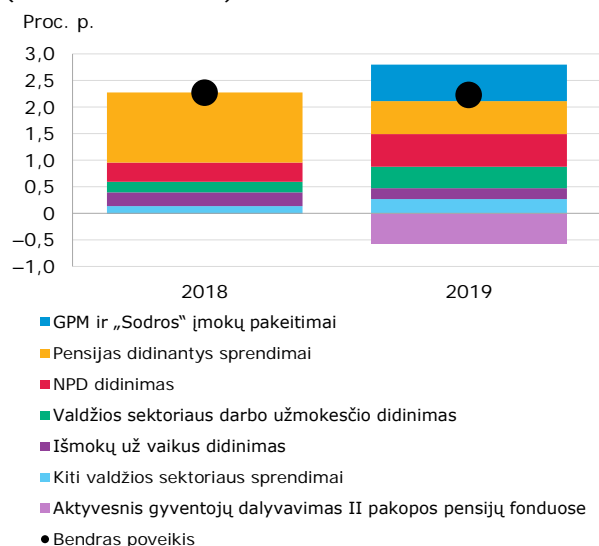
disponuojamosios pajamos⁵, buvo nuspręsta sumažinti GPM ir „Sodros“ tarifus. Lietuvos banko vertinimu, šie sprendimai kartu su pensijų indeksavimu namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimą turėtų padidinti 2,2 proc. p., t. y. panašiu mastu kaip ir praėjusiais metais. Apskritai turimi duomenys leidžia tikėtis, kad šiais metais namų ūkių disponuojamosios pajamos turėtų didėti panašiu tempu kaip ir praėjusiais metais. Vartotojų kainų augimo tempas taip pat turėtų būti artimas stebėtam praėjusiais metais. Dėl šių veiksnių namų ūkių vartojimo plėtra bus gana panaši į stebėtam praėjusiais metais. Pažymėtina, kad metų sandūroje daug dėmesio sulaukęs elektros ir dujų kainų brangimas didesnio poveikio namų ūkių vartojimo tendencijoms neturės (plačiau žr. 1 intarpą).

Kitas vidaus paklausos veiksnys – investicijos – 2018 m. augo bene sparčiausiu tempu per pastaruosius penkerius metus.

Prie to daugiausia prisidėjo intensyvesnė inžinerinių statinių statyba. Nemenka dalis šio augimo sietina su įsibėgėjančiu ES paramos srautų, skirtų kapitalui formuoti, atsigavimu. Jie 2018 m. padidėjo beveik trečdaliu. Iš stambiausių inžinerinių statinių statybos projektų paminėtini kogeneracinės jėgainės statyba, vandens tiekimo ir nuotekų tinklų, transporto infrastruktūros modernizacija ir plėtra. Vis dėlto didėjanti rizika dėl mažiau palankios tolesnės pagrindinių Lietuvos prekybos partnerių raidos ir ne taip sparčiai augsiantys ES paramos srautai turėtų lemti nuosaikesnę investicijų augimą šiais metais.

2019 m. valdžios sektoriaus sprendimai namų ūkių disponuojamąsias pajamas didins panašiu mastu kaip ir praėjusiais metais.

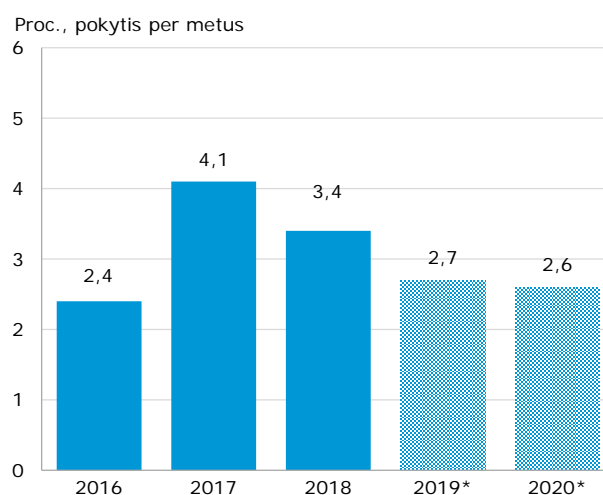
9 pav. Valdžios sektoriaus diskrecinių sprendimų įtaka namų ūkių disponuojamųjų pajamų augimui (to meto kainomis)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Finansų ministerija, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos banko vertinimu, 2019 m. Lietuvos ūkio plėtra sulėtės.

10 pav. BVP raida ir prognozė (pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko prognozė.

*Lietuvos banko prognozė.

Lietuvos banko vertinimu, šiais metais šalies ūkio plėtra turėtų sulėtėti, tačiau ir toliau bus gana sparti (žr. 10 pav.). Gruodžio mėn. skelbta prognozė mažinama: prognozuojamas ūkio augimas 2019 m. sudarys 2,7 proc. Labiausiai ekonomikos augimą turėtų pristabdyti lėčiau didėianti užsienio paklausa. Taip pat šiuo metu stebima nemažai rizikų, kurios gali nulemti ir mažiau palankią ūkio raidą. Kaip Lietuvai svarbiausias neigiamas rizikas, galima išskirti neapibrėžtumą dėl „Brexit“ baigties, tarptautinės prekybos suvaržymų didėjimą (žr. 1 intarpą), lėtesnę, nei šiuo metu numatomas, pagrindinių Lietuvos prekybos partnerių augimą ir EK svarstomą mobilumo paketą (žr. 4 intarpą).

⁵ Vertinant valdžios sektoriaus diskrecinių priemonių poveikį namų ūkių disponuojamosioms pajamoms, buvo remtasi tokia gyventojų įsitraukimo į II pakopos pensijų kaupimą prielaida: a) 82 proc. 2018 m. kaupusių asmenų (2 + 2 + 2) kaups ir toliau (3+1,5); b) 85 proc. 2018 m. kaupusiųjų (2 + 0 + 0) kaups ir toliau – iš jų 85 proc. prisidės 1,8, o kiti – 3 proc.; c) 63 proc. jaunesnių nei 40 m. amžiaus ir pradėsiąčių kaupiti naujų piliečių pradės kaupiti II pakopos pensijų fonduose – iš jų 85 proc. prisidės 1,8, o kiti – 3 proc.

2 INTARPAS

KYLANČIŲ ENERGIJOS KAINŲ POVEIKIS INFLIACIJAI IR NAMŲ ŪKIŲ VARTOJIMUI

2019 m. pradžioje, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, elektra ir dujos pabrango atitinkamai apie 15 ir 13 proc. Toks elektros kainų metinis augimas yra didžiausias per beveik dešimtmetį, o dujų – per šešerius metus. Kalbant apie namų ūkius, t. y. buitinius vartotojus, pažymėtina, kad pastarųjų administruojamųjų kainų tarifai yra perskaičiuojami du kartus per metus. Tiek dujų, tiek ir elektros administruojamąsias kainas sudaro reguliuojama ir nereguluojama kainų dalys⁶. VKEKK reguliuoja tik dalį kainų. Kita kainų dalis – nereguluojama – priklauso nuo rinkos sąlygų. Nereguluojamos dalies dujų ir elektros kainų augimas dėl išorinių veiksnių šiemet lėmė didžiąją dalį šių energijos prekių brangimo. Pavyzdžiui, nereguluojamos elektros kainų dalies augimui įtakos galimai turėjo sumažėjusi Skandinavijos šalių hidroelektrinių elektros gamybos apimtis. Tą lėmė nepalankios meteorologinės sąlygos. Elektra iš dalies brango ir dėl sutrikusio tiekimo, pavyzdžiui, elektrinių Skandinavijoje ir elektros jungčių remonto, taip pat ir dėl kompensacijų už servitutus⁷. Kylančioms dujų rinkos kainoms nemažą įtaką turėjo anksčiau kilusios naftos kainos, didėjanti paklausa pasaulyje. Tikėtina, kad šie kainų pokyčiai padidins metinę infliaciją apie 0,2 proc. p. 2019 m. pirmąjį pusmetį minėtų energijos produktų kainų raida turėtų ir toliau būti gana stabili, tačiau numatyti šias kainas vėliau yra gana sudėtinga – nemaža dalis elektros kainų svyravimų priklauso ir nuo oro sąlygų, o dujų – nuo tarptautinės pasiūlos ir paklausos. Tiesa, tikimasi, kad dujų kaina rinkoje šiemet gali būti mažesnė nei pernai dėl sparčiai didėjančios pasiūlos pasaulyje ir tikėtina mažesnių naftos kainų.

Numatomas dujų ir elektros kainų augimas šių metų pirmąjį pusmetį gali turėti nedidelį neigiamą poveikį namų ūkių vartojimo raidai. Remiantis naujausiais duomenimis, namų ūkių išlaidos elektrai, dujoms ir kitam kurui sudaro tik šiek tiek daugiau nei 4 proc. visų namų ūkių vartojimo išlaidų, o išlaidos tik elektrai ir dujoms – dvigubai mažiau. Dėl šios priežasties numatomas dujų ir elektros kainų augimas namų ūkių vartojimo plėtrą sumažintų nedaug. Lietuvos banko vertinimu, šis poveikis būtų mažesnis nei 0,2 proc. p.

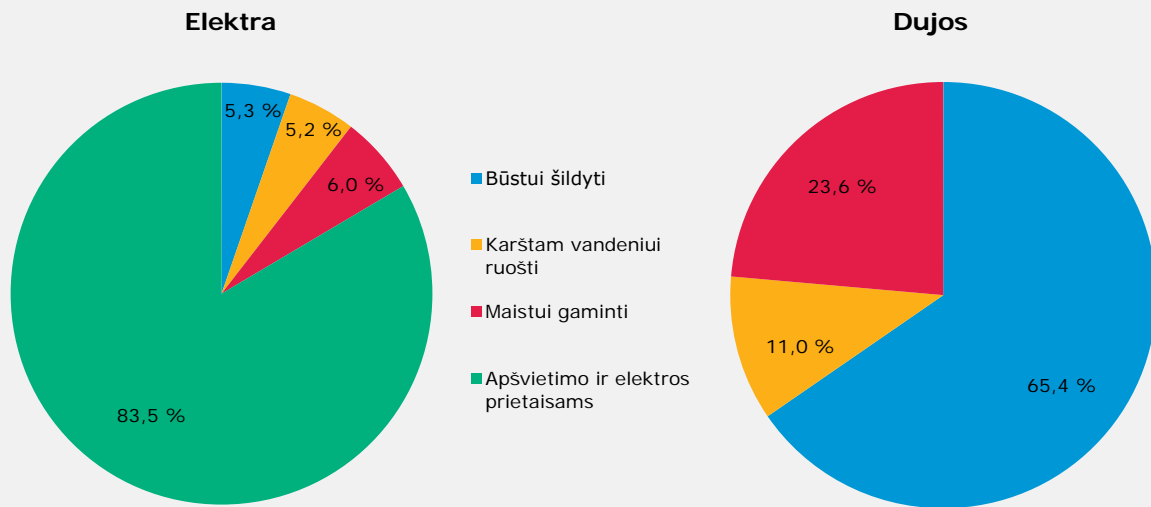
Dujų ir elektros kainų augimą vieni gyventojai gali pajusti labiau nei kiti. Vidutiniame namų ūkyje didžioji dalis elektros energijos suvartojama apšvietimo ir elektros prietaisams (žr. A pav.), todėl daugelis namų ūkių kylančių kainų poveikį pajus gana panašiai. Tačiau pakilusias dujų kainas labiau jus tie namų ūkiai, kurie vartoja dujas būstui šildyti. Šiam poreikiui tenkinti suvartojamas dujų kiekis Lietuvoje yra reikšmingas – maždaug du trečdaliai visų namų ūkių suvartojamų dujų tenka būsto šildymui. Namus gamtinėmis dujomis Lietuvoje šildo apie dešimtadalis vartotojų.

⁶ Šios kainų dalys kinta kas pusę metų peržiūrint kainas. Pavyzdžiui, remiantis VKEKK pateikiamais duomenimis, šiemet nereguluojama elektros kainos dalis sudaro apie 44, o reguliuojama – apie 56 proc., neįskaitant PVM.

⁷ Kompensacijos už servitutus mokamos už įrengtus ar numatomus įrengti elektros įrenginius, skirstomuosius tinklus, pavyzdžiui, žemėje, kuri nepriklauso operatoriui.

Vidutiniame namų ūkyje didžioji dalis elektros energijos suvartojama apšvietimo ir elektros prietaisams, dujų – būstui šildyti.

A pav. Elektros ir dujų suvartojimo namų ūkiuose kryptys 2017 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

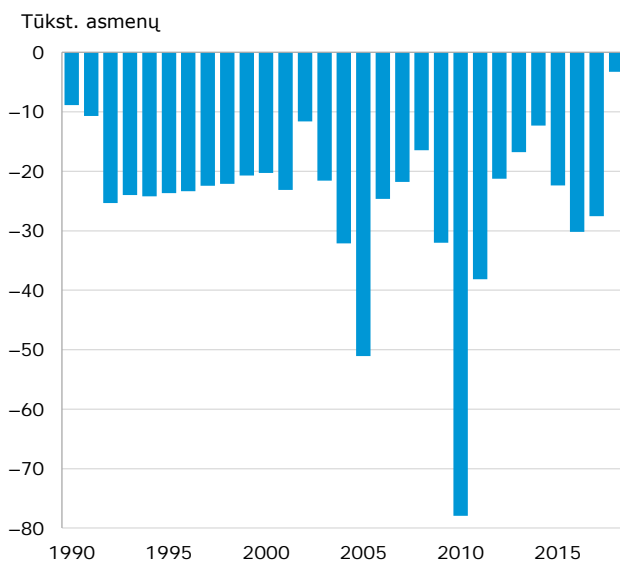
IV. DARBO RINKA

Šiuo metu reikšmingą įtaką darbo rinkos padėčiai daro darbuotojų trūkumas. Nors dėl palankesnių migracijos tendencijų ir atsargesnio naujų darbuotojų poreikio vertinimo minėto trūkumo didėjimas prislopo, jis tebelemia labai spartų darbo užmokesčio didėjimą. Užmokestį didina ir valdžios sprendimai reikšmingai pakelti atlyginimus daliai viešojo sektoriaus darbuotojų.

Praėjusiais metais grynoji emigracija buvo mažiausia nuo 1990 m. Į Lietuvą atvyko beveik tiek pat gyventojų, kiek iš jos išvyko. Prie reikšmingo migracijos srautų susibalansavimo prisidėjo mažiausia per visą ekonomikos atsigavimo laikotarpį emigracija. Ją gana pastebimai paveikė „Brexitas“, lėmęs reikšmingai sumažėjusį išvykusių į JK asmenų skaičių. Emigracija taip pat sumenko dėl darbuotojams palankios Lietuvos darbo rinkos padėties – gerėjančių galimybių susirasti darbą ir sparčiai kylančio darbo užmokesčio. Ji lėmė šiek tiek sumažėjusį išvykusiųjų į kitas nei JK šalis skaičių. Migracijos srautams susibalansuoti padėjo ir didžiausia nuo 1990 m. imigracija. Ją paskatino laisvesnė Lietuvos imigracijos politika, jau dvejus metus lemianti maždaug tris kartus didesnį nei įprastai atvykstančių užsieniečių (ne ES piliečių) skaičių. Be to, prisidėjo išaugęs grįžusių lietuvių skaičius. Vis dėlto subalansuota migracija tik reikšmingai sulėtina, tačiau nesustabdo darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo. Jį ir toliau neigiamai veikia kiti demografiniai veiksniai, pavyzdžiui, tai, kad pastaraisiais metais minėtą gyventojų grupę papildė mažiau jaunų asmenų, nei ją palieka vyresnių gyventojų.

Migracijos srautai iš esmės susibalansavo.

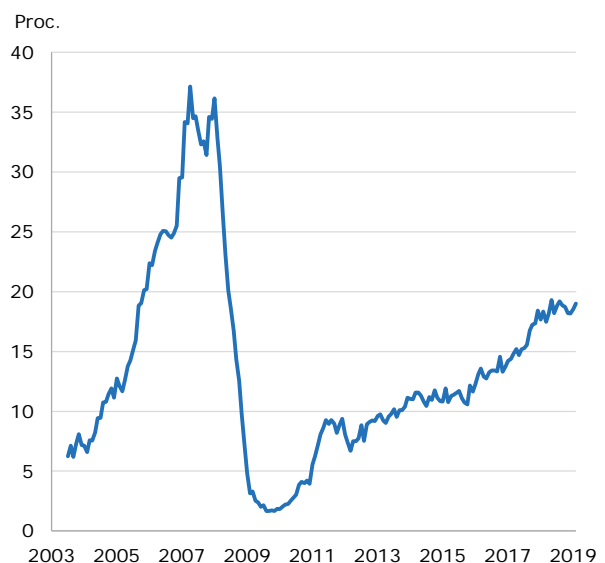
11 pav. Migracijos balansas

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Darbuotojų trūkumas nebedidėja taip sparčiai.

12 pav. Įmonių, kurių veiklą riboja darbuotojų trūkumas, dalis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Daugelyje ekonominių veiklų užimtų darbo vietų daugėja lėtai, tačiau priešinga tendencija pastebima transporto veikloje. Sparčiai didėja darbo vietų skaičius transporto įmonėse daugiausia dėl jų verslo plėtros ES šalyse ir supaprastintos imigracijos tvarkos, leidusios lengviau atvykti vairuotojo profesiją turintiems asmenims iš ne ES šalių. Darbo vietų skaičius reikšmingai didėja ir statybų sektoriuje, tiesa, daug lėčiau nei transporto veikloje. Prie šio augimo prisideda gana sparti statybų sektoriaus plėtra bei supaprastinta imigracijos tvarka, taikyta ir daliai statybos profesijų. Kitose svarbesnėse veiklose darbo vietų daugėja lėtai arba net mažėja. Tai iš dalies lemia ribota darbuotojų pasiūla, kurią rodo labai sumažėjęs nedarbo lygis didžiuosiuose miestuose ir vis mažesnis darbo rinką papildančių jaunų asmenų skaičius.

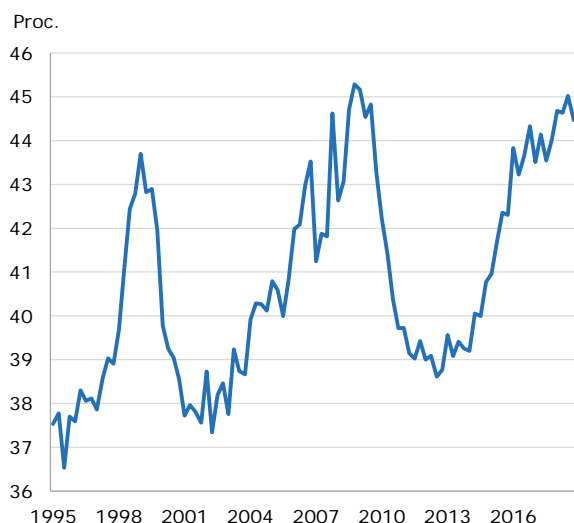
Darbuotojų trūkumas nebedidėja taip sparčiai, kaip praėjusius dvejus metus. Jo augimą galėjo šiek tiek prislopinti padidėjusi imigracija ir sumažėjusi emigracija. Taip pat dalis įmonių galėjo šiek tiek atsargiau vertinti naujų darbuotojų poreikį dėl didėjančių rizikų pasaulio ir ES ekonomikos augimui. Vis dėlto Lietuvos rodikliai, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su darbuotojų samda, reikšmingai nepablogėjo. Tiek laisvų darbo vietų lygis, tiek pasitikėjimo rodikliai iš esmės yra stabilūs, o įmonių, kurios susiduria su nepakankamu užsakymų ar klientų skaičiumi, dalis šiek tiek sumažėjo. Tačiau, nepaisant to, kad darbuotojų trūkumas nebedidėja taip sparčiai, su juo susiduria nemaža įmonių dalis, ir jis yra pagrindinis spartaus darbo užmokesčio kilimo veiksnys. Šį trūkumą lemia didžiuosiuose miestuose iki maždaug 4,0 proc. nukritęs nedarbo lygis. Kitoje šalies dalyje šis lygis yra daug didesnis ir sudaro apie 9 proc., tačiau bedarbių, turinčių darbo rinkoje paklausią įgūdžių, taip pat gali būti santykinai nedaug. Prie darbuotojų trūkumo taip pat prisideda demografiniai pokyčiai, susiję su darbo rinką papildančių ir paliekančių asmenų skaičiais.

Darbo užmokestis ir toliau kyla labai sparčiai. Privačiajame sektoriuje jis per metus padidėjo daugiau nei 9,0 proc. Panašus augimo tempas šiame sektoriuje vyrauja jau dvejus metus, taigi atlygio augimo spartėjimas slopsta. Tai iš dalies gali būti susiję su tuo, kad šalies darbo užmokesčio fondo ir BVP santykis beveik pasiekė istorines aukštumas, todėl galimybių spartesniam atlyginimų kilimui yra mažiau. Be to, įtakos galėjo turėti ir lėčiau didėjantis darbuotojų trūkumas bei mažesnis minimaliojo darbo užmokesčio augimas. Reikšmingai darbo užmokesčio augimo tendencija pasikeitė viešajame sektoriuje. Ilgą laiką didėjęs apie 6–7 proc., pastarąjį pusmetį jame atlygis kyla apie 11,0 proc. Tokį paspartėjimą lėmė sprendimas labai reikšmingai pakelti darbo užmokestį aukštojo mokslo ir sveikatos priežiūros darbuotojams.

Šiais metais darbo užmokestis turėtų kilti lėčiau nei pernai – apie 8,1 proc. Sulėtėjimą lems išnykęs administracinių sprendimų – socialinio draudimo įmokų žemutinės ribos ir nuostatos, kad minimalusis darbo užmokestis mokamas tik nekvalifikuotiems darbuotojams, – poveikis. Prie sulėtėjimo gali prisidėti ir ne taip sparčiai didėjantis darbuotojų trūkumas. Vis dėlto šių metų valstybės ir PSDF biudžetuose numatytas išlaidų, kurios labiausiai susijusios su darbo užmokesčiu, augimas yra didžiausias nuo ekonomikos atsigavimo pradžios. Taigi šiais metais viešojo sektoriaus darbo užmokestis gali kilti panašiai sparčiai ar net sparčiau nei 2018 m.

Darbuotojams kaip darbo užmokestis išmokama BVP dalis pasiekė istorines aukštumas.

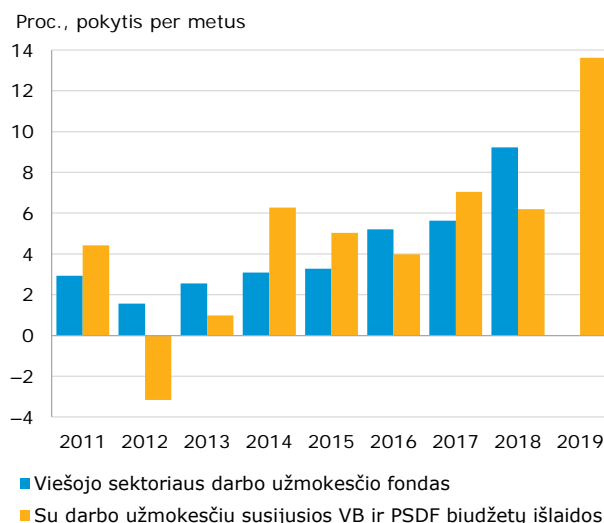
13 pav. Šalies darbo užmokesčio fondo ir BVP santykis

Saltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Darbo užmokestis viešajame sektoriuje ir toliau gali sparčiai didėti.

14 pav. Darbo užmokesčio viešajame sektoriuje fondas ir VB bei PSDF biudžete numatytos lėšos, susijusios su darbo užmokesčiu

Saltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, VB ir PSDF biudžetai bei Lietuvos banko skaičiavimai.

3 INTARPAS

REGIONŲ DEMOGRAFINIAI BEI DARBO RINKOS SKIRTUMAI IR JŲ POVEIKIS NAMŲ ŪKIŲ DISPONUOJAMOSIOMS PAJAMOMS

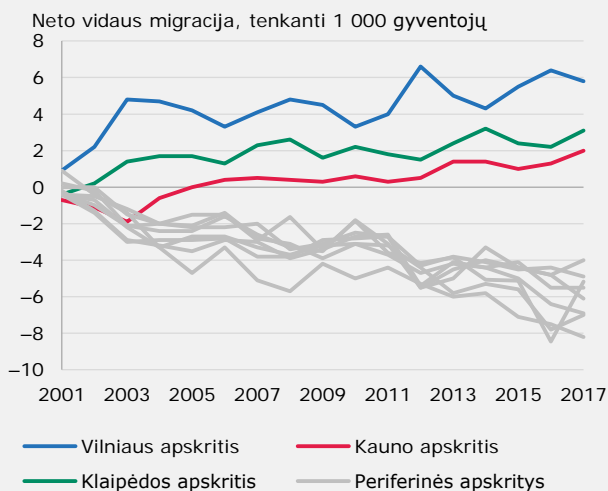
Lietuva susiduria su nemenkais regioniniais demografinės raidos skirtumais. Nors gimstamumas ir mirtingumas apskrityse yra gana panašus, migracija skiriasi reikšmingai. Vilniaus apskrityje grynoji tarptautinė emigracija, tenkanti tūkstančiui gyventojų, 2012–2017 m. sudarė 5,2, o kitose apskrityse – 8,5 asmens. Dar labiau skyrėsi vidinė migracija (kai iš vienos apskrities išvykstama į kitą). Atvykusiųjų į didžiausias apskritis buvo daugiau nei išvykusiųjų, o skirtumas, tenkantis tūkstančiui gyventojų, sudarė 3,1 asmens. Periferinėse apskrityse situacija buvo priešinga ir minėtas rodiklis buvo –5,0 asmens. Per 18 metų vidinės migracijos skirtumai reikšmingai padidėjo ir dabar periferinės apskritys dėl jos neteka daug daugiau gyventojų nei anksčiau (žr. A pav.).

Pagal bendrą (tarptautinę ir vidinę) grynąją migraciją apskritis galima suskirstyti į tris grupes.

Vilniaus apskrityje bendra grynoji migracija, tenkanti tūkstančiui gyventojų, 2012–2017 m. buvo 0,5 asmens. Kauno ir Klaipėdos apskrityse ji sudarė apie 7,0, o periferinėse apskrityse – 13,7 asmens. Tokia migracijos raida labiausiai paveikė jaunų, 25–39 m. amžiaus, gyventojų skaičių. Vienintelėje Vilniaus apskrityje jis buvo iš esmės stabilus. Kauno ir Klaipėdos apskrityse šis skaičius sumažėjo tiek tiek daugiau nei ketvirtadaliu, kitose apskrityse – maždaug per pusę (žr. B pav.).

Migracija iš periferinių apskričių į didmiesčių apskritis didėjo.

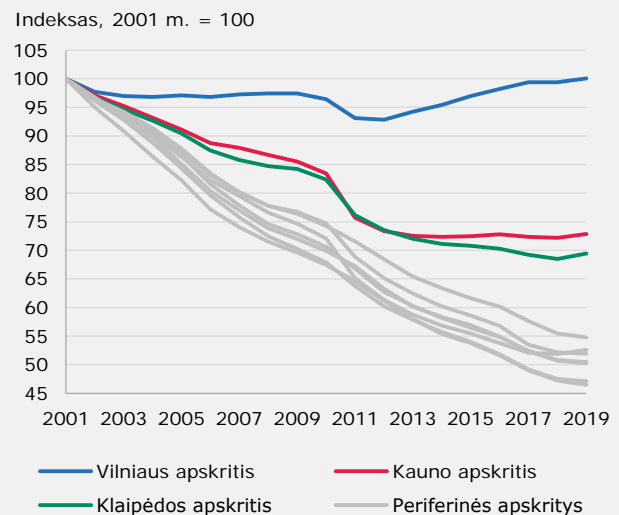
A pav. Grynoji vidaus migracija

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Per 18 metų periferinėse apskrityse jaunų gyventojų sumažėjo maždaug per pusę.

B pav. 25–39 m. amžiaus gyventojų skaičiaus kaita

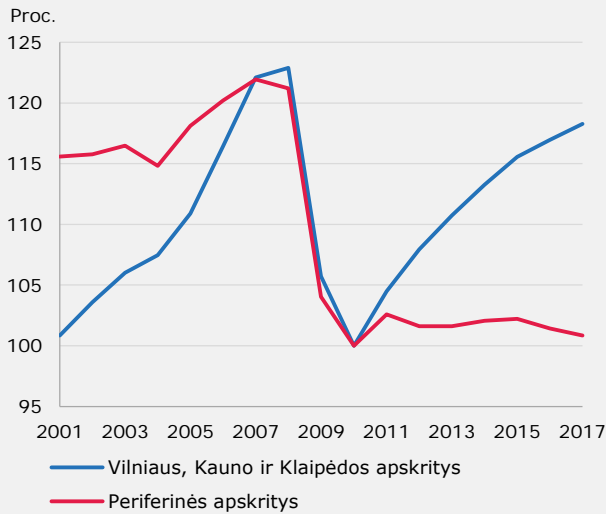
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Minėti migracijos ir gyventojų amžiaus struktūros skirtumai lemia ir skirtingą darbo rinkos raidą apskrityse.

Pavyzdžiui, didesnė santykinai jauno amžiaus gyventojų dalis didmiesčių apskrityse prisideda prie didesnio užimtumo ir mažesnio nedarbo lygio. Tačiau šiuos rodiklius veikia ne tik demografiniai pokyčiai, bet ir šalies ekonomikos raida, pavyzdžiui, mažėjanti žemės ūkio reikšmė, paslaugų sektoriaus plėtra ir kt. Reikšmingai apskrityse skyrėsi darbo vietų skaičiaus tendencijos, ypač po ekonominės krizės (žr. C pav.). Per krizę tiek didmiesčių, tiek periferinėse apskrityse darbo vietų skaičius sumažėjo apie penktadaliu, tačiau po krizės pastarosiose apskrityse šis skaičius nepadidėjo ir tebebuvo toks pat kaip ir 2010 m. Skyrėsi ir nedarbo lygis: iki krizės tiek didmiesčių, tiek periferinėse apskrityse nedarbo lygis visą laiką buvo vienodas, tačiau po krizės pastarosiose jis visą laiką buvo maždaug dvigubai didesnis nei didmiesčių apskrityse (žr. D pav.).

Po krizės darbuotojų skaičius periferinėse apskrityse nepadidėjo.

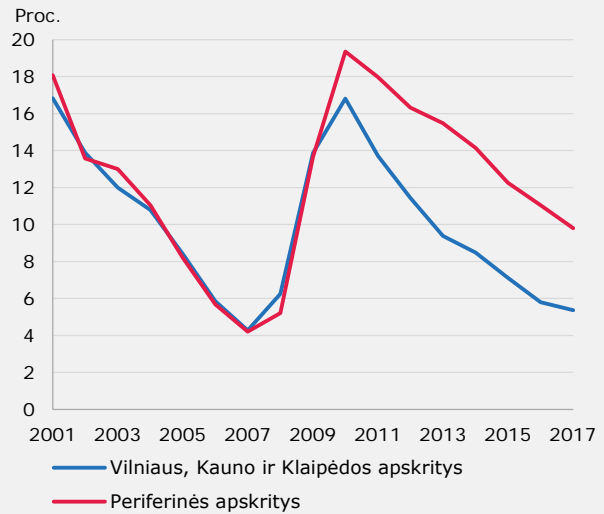
C pav. Sąlyginis darbo vietų skaičius

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Po krizės nedarbas periferinėse apskrityse tapo dvigubai didesnis nei didmiesčiuose.

D pav. Nedarbo lygis

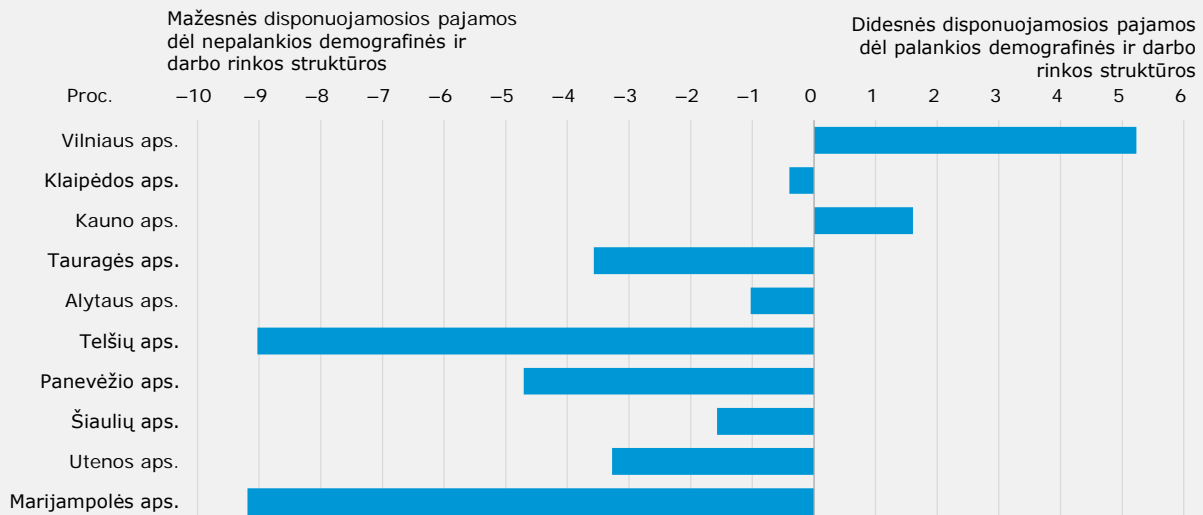

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Demografiniai ir darbo rinkos rodikliai daro reikšmingą įtaką ir apskričių namų ūkių disponuojamųjų pajamų struktūrai. Kalbant apie disponuojamąsias pajamas, tenkančias vienam namų ūkio nariui, pažymėtina, kad didesnė užimtų gyventojų dalis užtikrina santykinai didesnes disponuojamąsias pajamas ir tam tikroje apskrityje teikiamų paslaugų ir prekių paklausą. Blogesnė padėtis yra apskrityse, kuriose santykinai didesnę gyventojų dalį sudaro pensinio amžiaus gyventojai. Kadangi vidutinė senatvės pensija yra reikšmingai mažesnė už VDU, tai lemia ir santykinai mažesnes tam tikros apskrities vidutines disponuojamąsias pajamas. Dar nepalankesnė yra apskričių, kuriose santykinai didesnė darbo neturinčių ar net neieškančių gyventojų dalis, padėtis. O blogiausia padėtis yra apskričių, kuriose santykinai daugiau yra jaunų žmonių (0–14 m. amžiaus), nes ši gyventojų grupė negeneruoja jokių pajamų.

Demografiniai ir darbo rinkos skirtumai tarp Lietuvos apskričių gali nulemti iki 10 proc. siekiantį disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, nuokrypį nuo Lietuvos vidurkio.

E pav. Demografinės ir darbo rinkos struktūros įtaka disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, nuokrypiui nuo šalies vidurkio Lietuvos apskrityse 2017 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Demografiniai ir darbo rinkos skirtumai tarp Lietuvos apskričių gali nulemti iki 10 proc. siekiantį disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, nuokrypį nuo Lietuvos vidurkio (žr. E pav.). Metinio pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenys suteikia galimybių įvertinti, kiek ir kokias pajamas gauna anksčiau minėtų gyventojų grupių atstovai. Pagal šio tyrimo duomenis, 2017 m. vieno namų ūkio nario vidutinės disponuojamosios pajamos sudarė 436 Eur, tačiau yra reikšmingų skirtumų tarp anksčiau išskirtų gyventojų grupių pajamų lygių. Didžiausias vidutinės disponuojamosios pajamas gauna 15–63 m. amžiaus užimtieji asmenys (vidutiniškai 691 Eur⁸), kitų grupių pajamos yra mažesnės: 64 m. ir vyresnių asmenų – beveik 60 proc. 15–63 m. amžiaus užimtųjų asmenų pajamų (392 Eur⁸), 15–63 m. amžiaus bedarbių ir neaktyvių gyventojų – tik apie 20 proc. (atitinkamai 161 ir 131 Eur⁸), 0–14 m. amžiaus asmenys negauna jokių pajamų. Remiantis šiais atskirų gyventojų grupių pajamų lygiais ir apskričių demografinė bei darbo rinkos gyventojų grupių struktūra, galima įvertinti, kokią dalį disponuojamųjų pajamų, tenkančių vienam namų ūkio nariui, nuokrypio nuo Lietuvos vidurkio gali nulemti demografiniai ir darbo rinkos struktūros skirtumai. Skaičiavimai rodo, kad dėl pastarojo veiksnio disponuojamosios pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, apskrityse nuo Lietuvos vidurkio gali skirtis iki 10 proc. (tai sudaro šiek tiek daugiau nei 40 Eur)⁹. Pavyzdžiui, Vilniaus apskrityje dėl palankios demografinės ir darbo rinkos struktūros vieno asmens disponuojamosios pajamos 2017 m. galėjo būti daugiau nei 5 proc. didesnės už šalies vidurkį, o Marijampolės ir Telšių apskričių – beveik 10 proc. mažesnės.

⁸ Į šias pajamas nepatenka socialinės išmokos šeimai ir vaikams, socialinės išmokos būstui išlaikyti, socialinės išmokos socialinės atskirties ir kitais atvejais, pajamos iš turto ir nuomos, grąžintas pajamų mokestis, pinigine parama kitiems namų ūkiams (ir kitos pajamos).

⁹ Demografinės ir darbo rinkos struktūros analizei įprasta naudoti gyventojų ir užimtumo tyrimo statistikos duomenis, kurie skiriasi nuo intarpe naudotų metinio pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenų. Pastarųjų pasirinkimas grindžiamas noru naudoti vieną duomenų šaltinį, kuriame būtų pateikiama gyventojų pajamų bei demografinės ir darbo rinkos struktūros duomenys.

V. IŠORĖS SEKTORIUS

Lietuvos eksportas 2018 m. augo ne taip sparčiai kaip 2017 m., tačiau jo augimas ir toliau viršijo ilgojo laikotarpio vidurkį. Lietuvos nominalusis metinis prekių ir paslaugų eksporto augimas 2018 m. sudarė 8,7 proc.¹⁰ (2017 m. – 18,6 %). 4,9 proc. p. metinio eksporto augimo lėmė kainų pokyčiai, o 3,7 proc. p. – kiekio pokyčiai. Pagrindiniai augimą lėmę veiksniai: eksportą didino anksčiau kilusios investicijos ir padidinti gamybos pajėgumai, naujų rinkų atradimas. Labiausiai didėjo lietuviškos kilmės prekių eksportas be mineralinių produktų ir transporto paslaugų eksportas. Lėtesnio augimo, palyginti su 2017 m., priežastys – nebeaugantis reeksportas Rusijos kryptimi, mažiau didėjusi paklausa bei, kaip įprasta, vangi mineralinių produktų eksporto raida.

Sulėtėjus ES importo augimui 2018 m., lietuviškos kilmės prekių eksportas plėtėsi į naujas rinkas. Sparčiai didėjo eksportas Japonijos, JAV ir Singapūro kryptimis. Į šias šalis daugiausia augo įvairių chemijos pramonės gaminių eksportas. Į Japonijos rinką dėl didinamų gamybos pajėgumų ir sudarytų naujų sutarčių tabako gaminių eksportas per metus padidėjo daugiau nei tris kartus. Lietuvos baldų eksportas taip pat stabiliai augo. Nors augimas į vieną iš pagrindinių rinkų, JK, nebuvo spartus, tačiau tai kompensavo plėtra į Vokietiją.

Prie eksporto plėtros reikšmingai prisidėjo didelės pridėtinės vertės chemijos produktų eksportas. Įvairių laboratorinių reagentų eksportas 2018 m., palyginti su 2017 m., padidėjo 2,5 karto. Ši produkcija buvo eksportuojama į JAV, Nyderlandus, Singapūrą, Japoniją. Bendra jos vertė 2018 m. buvo lygi 295 mln. Eur (2017 m. – 117 mln. Eur).

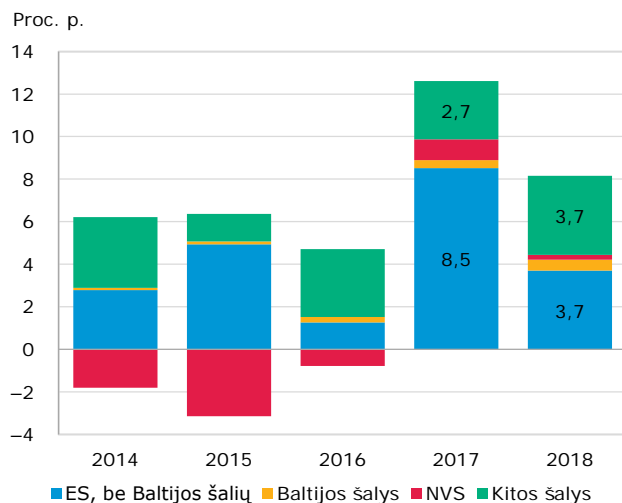
Reeksporto augimas antrąjį pusmetį stabilizavosi. Sulėtėjus jo augimui NVS šalių, o ypač Rusijos, kryptimi, stabilų reeksporto augimą padėjo palaikyti chemijos pramonės gaminių ir plastikų bei medienos ir baldų reeksportas į ES. Didžiausią dalį visame Lietuvos prekių eksporte sudaro eksportas į Rusiją – 92 proc. jo sudaro reeksportas. 2017 m. jis padidėjo 30,2, o 2018 m. – 1,4 proc. Dėl bazės efekto reeksporto augimas šia kryptimi 2018 m. buvo mažesnis, nors prekių srautas tebebuvo panašus kaip ir 2017 m. Kitaip tariant, svarbiausia rinka reeksportui ir toliau yra Rusija. Daugiausia 2018 m. lietuviškos kilmės produkcijos be mineralinių produktų eksportuota į Vokietiją, Švediją, Lenkiją, JK ir Latviją.

Ypač sparčiai augo transporto sektoriaus paslaugų eksportas. Lietuvos rinkos dalis transporto paslaugų eksporte į ES didėjo, o tai lėmė tokie veiksniai kaip mažesnės darbo jėgos išlaidos bei trejus metus iš eilės didėjančios investicijos į autoparkų plėtrą. Dėl to 2018 m. transporto sektorius sparčiai augo, nepaisant lėtesnės ES rinkos plėtros. Dėl sparčios transporto įmonių plėtros ekonominio ciklo pakilimo laikotarpiu ir sukauptų rezervų paslaugų eksportas turi galimybių augti ir 2019 m.

¹⁰ Dėl apvalinimo kainų ir kiekio poveikis augimui gali nesutapti vieno ženklų po kablelio tikslumu.

2018 m. lietuviškos kilmės prekių eksporto į ES ir NVS šalių rinkas augimo lėtėjimą šiek tiek kompensavo eksportas į kitas rinkas.

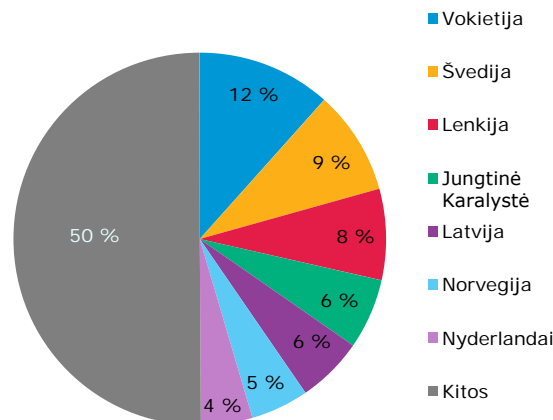
15 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, metinis augimas pagal regionus

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Didžiausia dalis lietuviškos kilmės prekių 2018 m. eksportuota į Vokietiją.

16 pav. Lietuviškos kilmės prekių eksporto, be mineralinių produktų, struktūra pagal valstybes

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Prekių ir paslaugų eksporto prognozė 2019 m. yra nuosaikesnė dėl numatomų rizikų tarptautinėje erdvėje.

Esant neapibrėžtumui dėl pasaulio ūkio raidos ir dėl tarptautinės prekybos pokyčių, numatomas įvairių prekybos partnerių mažesnis nei pernai ekonominis aktyvumas, taigi mažesnis ir vidaus paklausos bei importo augimas. Dėl šios priežasties 2019 m. prognozuojamas mažesnis – 4,0 proc. – eksporto didėjimas. Tačiau esama rizikų ir dėl šios eksporto prognozės, nes, tvyrant dideliame neapibrėžtumui, prekybos partnerių plėtra gali būti mažesnė, nei numatoma. Tam įtakos turi neaiškumas dėl prekybos ribojimų, EK sprendimo dėl mobilumo paketo, „Brexit“ baigties, besivystančių ekonomikų, ypač Azijos, plėtros.

4 INTARPAS

EK MOBILUMO PAKETAS IR LIETUVOS TRANSPORTO SEKTORIUS

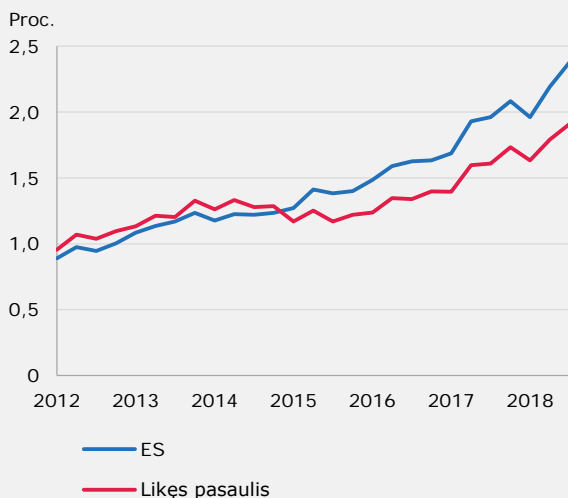
EK baigia parengti pirmąjį mobilumo paketą, kuriuo siekiama suvienodinti ir supaprastinti krovinių vežimo kelių transportu reguliavimą ES narėse. Tai, EK teigimu, leis lengviau užtikrinti taisyklių laikymąsi, nubausti valstybes ar vežėjus (ignoruojančius bendrą tvarką), paskatinti socialinę lygybę ir sukurti vienodas galimybes konkuruoti visoms ES šalims. Baigiantis 2018 m. EK transporto komitetas patvirtino mobilumo paketą¹¹.

Mobilumo paketu siekiama šių pagrindinių tikslų:

1. Gerinant vairuotojų darbo sąlygas, numatomas reguliarus savaitinis poilsis ne vilkiko kabinoje.
2. Reiserai turės būti planuojami taip, kad bent kas keturias savaites vairuotojams būtų užtikrinta galimybė grįžti namo.
3. Ribojami pervežimai kitos šalies teritorijoje. Kabotažo, arba pervežimų vykdymo kitos šalies teritorijoje, tvarka nebus keičiama. Per septynias dienas bus galima atlikti tris krovinių gabenimo operacijas. Tačiau, siekiant išvengti nesąžiningo elgesio, EK transporto komitetas siūlo taikyti penkių dienų atvėsimo laikotarpį, kurio metu ta pačia transporto priemone toje pačioje valstybėje pervežimai bus ribojami. Daugiau apribojimų pateikiama ir dėl maršruto tarp pirminio kelionės tikslo bei kilmės šalies.
4. Šių taisyklių laikymąsi užtikrinti planuojama išmaniaisiais tachografais, kurie privalo būti įdiegti visuose vilkikuose iki 2024 m.

Transporto sektoriaus eksporto rinkos dalis pagrindinėse prekybos partnerėse auga.

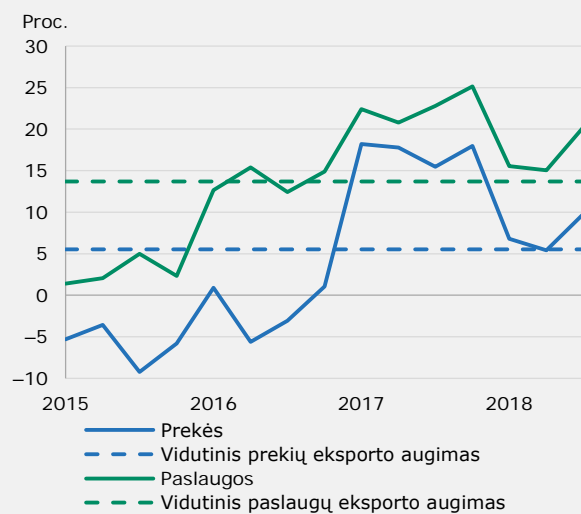
A pav. Lietuvos transporto sektoriaus eksporto rinkos dalis ES ir likusiame pasaulyje

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Paslaugų eksporto metinis augimas 2018 m. buvo spartesnis nei prekių eksporto.

B pav. Prekių ir paslaugų eksporto metinis augimas

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Sparčiai augančiam Lietuvos transporto sektoriui ilguoju laikotarpiu papildomas reguliavimas gali tapti rimtu iššūkiu.

EK transporto komiteto patvirtintas mobilumo paketas ypač nepalankus periferinių ES valstybių įmonėms, kurios jau kurį laiką didina rinkos dalis ES. Tai rodo ir Lietuvos transporto sektoriaus rodikliai: sparčiai auga eksportas, didėja jame dirbančių asmenų skaičius, sparčiai plečiamas vilkikų parkas. Mobilumo pakete nurodomi pervežimų ribojimai ir atvėsimo laikotarpis periferinėms valstybėms gali padidinti kelionių be krovinių skaičių.

¹¹ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/12/04/clearer-fairer-and-more-enforceable-rules-for-truck-drivers-council-agrees-its-position/>.

Siekdamos ir toliau būti konkurencingos, dalis įmonių gali būti priverstos įkurti filialus

pagrindinėse veiklos šalyse. Tai leistų sutaupyti nemažai išteklių ir išvengti sunkvežimių gražinimo į kilmės šalį. Tokiu atveju tokios periferinės ES valstybės kaip Lietuva netektų dalies investicijų, o kartu ir potencialių darbo vietų. Lėšos, kurios galėtų būti skirtos plėtrai, naujų darbo vietų kūrimui ir atsinaujinimui, nutekėtų į valstybes, kuriose transporto įmonės įkurs filialus ar įregistruos veiklą. Jei dalis vairuotojų būtų įdarbinama užsienio valstybėje, mažėtų surenkamų mokesčių nuo darbo užmokesčio dydis. Šiame sektoriuje dirba apie 10 proc. visų užimtųjų ir sukuriama apie 12 proc. metinės pridėtinės vertės (2017 m.). Transporto įmonių plėtros į kitas rinkas, esančias arčiau pagrindinių transporto srautų (Vokietijos, Nyderlandų, Prancūzijos, Belgijos), pavyzdžių jau yra. Dalis transporto įmonių jau įsteigė filialus Rusijoje, Danijoje ar Lenkijoje. Pasak vienos iš logistikos įmonių atstovų, filialas Lenkijoje įsteigtas dėl palankesnių finansavimo galimybių ir mažesnio atstumo iki Vokietijos.

Spaudimas gerinti darbo sąlygas transporto sektoriuje kyla ir vidaus rinkoje. Šio sektoriaus darbo užmokesčio apmokestinimo specifika yra ganėtinai specifinė. Nors mokamas atlyginimas sudaro tik 1,3 MMA, jį papildo panašaus dydžio neapmokestinami socialinio draudimo mokesčiais dienpinigiai. Tokios sistemos darbo apmokėjimo principai yra ydingi. Maža apmokestinama darbo užmokesčio dalis reiškia ir mažesnę sukaupiamą pensiją, prastesnes socialines garantijas ligos ar nedarbo atveju. Profsajungų išreikštas susirūpinimas dėl vairuotojų darbo užmokesčio dalies, išmokamos dienpinigiais, yra tikslingas. Todėl, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija siūlo minimalią dalį, išmokamą kaip atlyginimą, didinti iki 2 MMA.

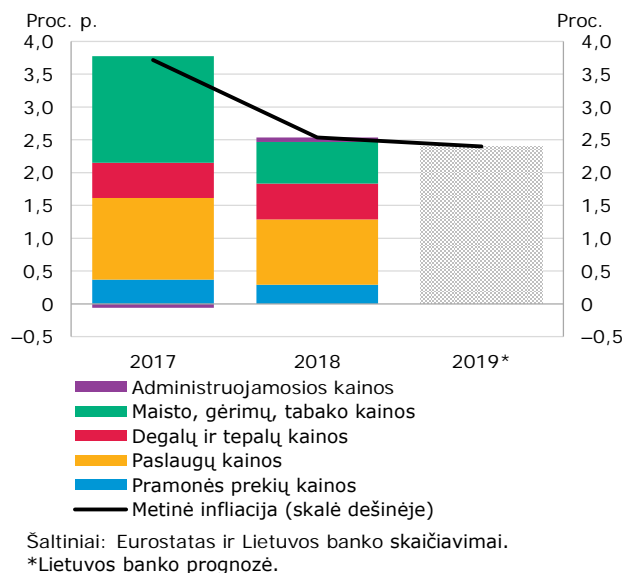
VI. KAINOS

Vidutinė metinė infliacija 2018 m. buvo mažesnė nei 2017 m. ir sudarė 2,5 proc. Didžiausią įtaką kainų augimui Lietuvoje pernai darė gana stabiliai kilusios paslaugų kainos. Pastarosios kartu su pramonės prekėmis jau keletą metų lemia apie pusę visos bendrosios infliacijos. Šių infliacijos kaitos veiksnių raida, tikėtina, neturėtų reikšmingai keistis ir šiemet. Tuo pat metu labiausiai svyruojančių kaitos veiksnių – maisto produktų, degalų ir administruojamųjų kainų – raidos pokyčiai likusią vidutinės metinės infliacijos dalį šiemet galimai lems kiek kitaip nei pernai.

Šiemet maisto kainų raida vartotojams, tikėtina, taps mažiau palanki nei pernai. Pagrindiniai veiksniai, kurie pernai lėmė vis lėčiau kilusias maisto produktų kainas vartotojams buvo daugelio pasaulinių maisto žaliavų padidėjusios atsargos ir pasiūla. Tačiau keletas maisto produktų rūšių – daržovės, grūdiniai produktai – brango sparčiau nei vidutiniu laikotarpiu. Tokiai jų kainų raidai didžiausią įtaką galimai turėjo nepalankios praėjusių metų orų sąlygos. Tačiau pernai vis lėčiau kilusios bendros maisto kainos, pastaruoju metu įgauna pagreitį. Tiesa, nors pernai maisto kainos Lietuvoje didėjo vis lėčiau, apklausos parodė, kad gyventojams kylančios maisto produktų kainos vis dar kelia susirūpinimą (plačiau žr. 5 intarpą).

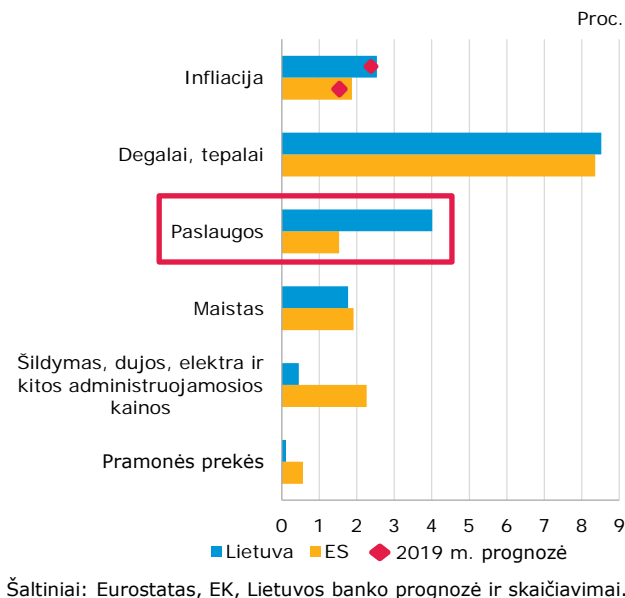
Lietuvoje infliaciją labai didina paslaugų kainos.

17 pav. Infliacija pagal SVKI ir jos kaitos veiksniai

Įtampa darbo rinkoje yra pamatinis veiksnys, lemiantis didesnę infliaciją Lietuvoje nei ES.

18 pav. Kainų pokyčiai ES ir Lietuvoje 2018 m.

Tikėtina, kad mažesnių naftos žaliavų kainų poveikį vartotojams šiemet gali nustelbti kylančios kitų energijos produktų kainos. Remiantis įvairių tarptautinių organizacijų vertinimais, šiemet naftos kaina eurais turėtų būti vidutiniškai dešimtadaliu mažesnė nei pernai. Tą gali lemti didesnė, nei buvo tikėtasi, naftos pasiūla iš Irano ir didėjanti naftos žaliavų gavyba JAV. Tačiau tikėtiną mažesnę naftos kainų poveikį infliacijai iš dalies atsvers brangesnių dujų ir elektros poveikis (plačiau žr. 2 intarpą).

Kylančios paslaugų kainos turėtų ir toliau būti pagrindinis infliacijos veiksnys. Tebevyraujant įtampai darbo rinkoje, numatoma, kad sparčiai didės darbo sąnaudos, kurių dalis neretai yra perkeliama į kainas. Tai daugiausia lemia ir spartų paslaugų kainų kilimą. Kita vertus, nors paslaugos tampa brangesnės, sparčiau nei paslaugų infliacija didėjančios gyventojų pajamos lemia tai, kad gyventojai gali įpirkti daugiau paslaugų. Tiesa, paslaugos Lietuvoje brangsta sparčiau nei vidutiniškai ES. Pavyzdžiui, pernai Lietuvoje paslaugų kainos pakilo apie 2,5 karto daugiau nei vidutiniškai ES. Spartus paslaugų kainų augimas buvo ir pagrindinė didesnės 0,6 proc. p. nei ES Lietuvos vidutinės metinės infliacijos priežastis (žr. 18 pav.). Šiais metais atotrūkis tarp Lietuvos ir ES vidutinės metinės infliacijos turėtų būti panašus, nes nenumatoma reikšmingų Lietuvos darbo rinkos ir paslaugų kainų raidos pokyčių. Lietuvos bankas prognozuoja, kad šiemet infliacija bus panaši kaip ir pernai ir sudarys 2,4 proc. Toks tempas Lietuvai, kaip Vakarų Europos šalis ekonomiškai besivejančiai šaliai, yra tvarus.

5 INTARPAS

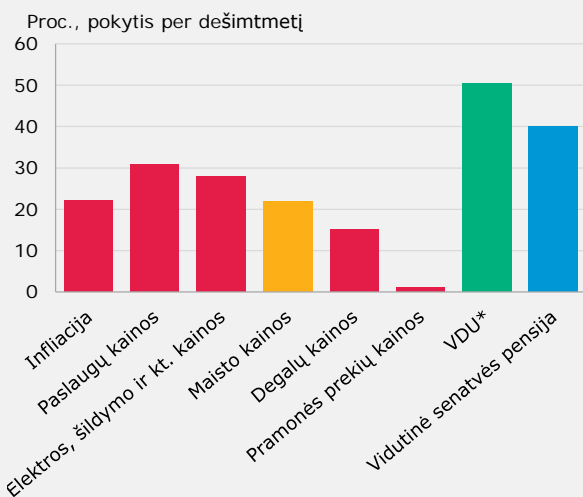
AR TIKRAI MAISTO KAINOS AUGA SPARČIAU NEI PAJAMOS?

Nors daugiau nei trečdaliui lietuvių susirūpinimą kelia kylančios maisto produktų kainos, tačiau, remiantis oficialia statistika, gyventojų pajamos didėja sparčiau. Remiantis Lietuvos banko 2018 m. rudenį atliktos namų ūkių apklausos rezultatais, maždaug kas trečiam iš apklaustųjų per artimiausius 6 mėn. didžiausią susirūpinimą kels kylančios maisto produktų kainos. Panašios apklausų rezultatų tendencijos vyrauja jau nuo 2013 m.¹² Tačiau maisto produktų kainos padidėjo gerokai mažiau nei pajamos. Pavyzdžiui, maisto kainos per dešimtmetį paaugo maždaug penktadaliu, vidutinė pensija – apie 40, o VDU atskaičius mokesčius – apie 50 proc. (žr. A pav.).

Mažiausias pajamas gaunantys žmonės kainų svyravimus jaučia labiau. Tam, kaip infliaciją jaučia žmonės, įtakos turi ne tik kainų, bet ir pajamų veiksniai. Remiantis naujausiais EK apklausų duomenimis, absoliuti dauguma (94 %) gyventojų Lietuvoje nurodo manantys, kad kainos kyla, tačiau kainų padidėjimą gyventojai jaučia skirtingai¹³. Mažesnes pajamas gaunantys žmonės dažniau nurodo, kad kainos kyla itin sparčiai, nei tie, kurie gauna didesnes pajamas. Taip yra todėl, kad mažesnes pajamas gaunantieji didesnę dalį išlaidų skiria būtiniausioms reikmėms nei tie, kurie gauna VDU ar didesnes pajamas. Remiantis Eurostato duomenimis, penktadalio mažiausias pajamas gaunančių Lietuvos gyventojų apie du trečdaliai išlaidų sudarė būtiniausioms reikmėms tenkinti – maistui ir būstui – skirtos išlaidos, o apie vidutines pajamas gaunančių asmenų – vos daugiau nei pusė išlaidų.

2008–2018 m. pajamų didėjimas pastebimai lenkė kainų augimą.

A pav. Kainų ir pajamų augimo dinamika 2008–2018 m.

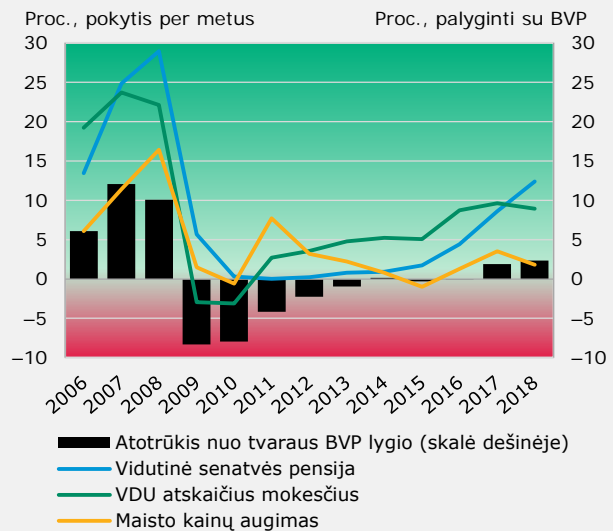

Saltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas, atvira.sodra.lt ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* VDU atskaičius mokesčius.

Ekonomikai augant virš potencialo, pajamos auga sparčiau.

B pav. Pajamų, maisto kainų ir atotrūkio nuo tvaraus BVP lygio tendencijos

Saltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl ekonominio ciklo kurį laiką vangiai didėjusios pajamos galėjo lemti pesimistines gyventojų nuotaikas, kurių šleifas taip greitai neišblėsta. 2006–2008 m. daugiau nei pusantro karto paaugusią vidutinę pensiją ir panašiai padidėjusį VDU pastebimai pristabdė ekonominis sunkmetis. Pastebimai lėčiau pajamos didėjo ilgiau nei penkerius metus. Pavyzdžiui, 2009–2015 m. vidutinė pensija augo lėčiau nei maisto kainos, o VDU atskaičius mokesčius – panašiu tempu. Tačiau, pagerėjus ekonominei padėčiai, pajamos vėl didėja kur kas sparčiau nei kainos. Pastaruosius keletą metų, tiek pensijos, tiek ir VDU atskaičius mokesčius augo bent keturis kartus greičiau nei maisto kainos. Tiesa, į šiuos skaičiavimus neįtraukiamos su maitinimu susijusios paslaugos bei su gėrimais ir tabaku susijusios prekės ir paslaugos.

¹² Skelbiami apklausų rezultatai nuo 2013 m.

¹³ Remiantis EK apklausų duomenimis.

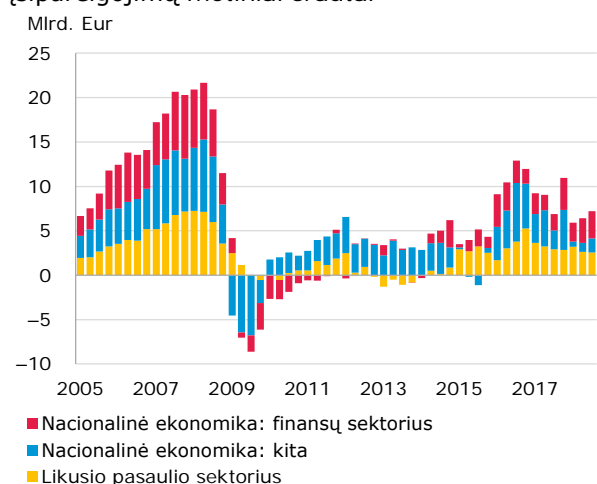
VII. EKONOMIKOS FINANSAVIMAS

Šalies privačiojo ne finansų sektoriaus įsipareigojimai toliau didėja, tačiau skolos augimas yra vertinamas kaip tvarus ir kol kas nerimo ženklų nematyti. 2018 m. viso Lietuvos ūkio prisiimti finansiniai įsipareigojimai ūgtelėjo 5,3 proc. (lėčiau, negu didėjo nominalusis BVP, taigi bendras įsiskolinimo lygis mažėjo), tačiau pasikeitė jų struktūra. Praėjus dešimtmečiui po ekonomikos nuosmukio, gausiau naudojami kiti negu bankų veiklos finansavimo šaltiniai (ypač ne finansų įmonės dažniau skolinasi iš užsienio arba tarpusavyje). Nepaisant aktyvaus kai kurių skolininkų (pvz., namų ūkių) finansinių įsipareigojimų prisiėmimo, bendras Lietuvos ūkio įsiskolinimo lygis šiek tiek sumenko ir yra vienas mažiausių visoje ES. Skolos grąžinimo našta mažino augančios pajamos, didėjantis pelnas ir palyginti vis dar žemo lygio (nors pastaruosiu metu ūgtelėjo) palūkanų normos. Ciklinės rizikos rodikliai, tokie kaip kredito ir BVP santykio atotrūkis nuo ilgalaikės tendencijos, paskolų ir indėlių santykis bankuose, būsto kainų ir namų ūkių pajamų santykis, besiformuojančių rizikų kol kas nerodo. Taip pat numatoma, kad nominaliojo BVP augimas trumpuoju laikotarpiu ateityje turėtų viršyti skolinimąsi, o šioms prognozėms neišsipildžius, Lietuvos bankas yra pasirengęs taikyti sistemines riziką mažinančias makroprudencines priemones.

Gyventojų pajamoms ir įmonių investicijoms augant, o palūkanoms toliau esant nedidelėms, kreditavimas Lietuvoje ir toliau buvo aktyvus, nors jo augimo tempas truputį sulėtėjo. 2018 m. paskolų privačiajam ne finansų sektoriui portfelis padidėjo 6,0 proc. (2017 m. – 6,2 %). Šiek tiek sulėtėjusį paskolų portfelio augimą pirmiausia lėmė didžiausių bankų verslo skolininkų – gamybos ir prekybos įmonių – sparčiau grąžintos paskolos, nors šį kritimą šiek tiek atsvertė ūgtelėjęs kontroliuojančiųjų bendrovių skolinimasis. Paskolų ne finansų įmonėms portfelis per 2018 m. padidėjo 3,2 proc. ir tai buvo vienas lėčiausių augimo tempų nuo 2016 m. pradžios. Priešingai nei skolinimas verslui, paskolų namų ūkiams portfelis ir toliau sparčiai didėja pastaruosius kelerius metus, 2018 m. jis ūgtelėjo 8,7 proc. Tam didžiausią įtaką darė aktyvus skolinimasis būstui įsigyti. Būsto paskolų palūkanos tebėra santykinai nedidelės, o gyventojų pajamos toliau sparčiai augo, todėl būsto įperkamumas ir galimybės gauti paskolą – gerėjo. Didėjantis namų ūkių optimizmas dėl ateities perspektyvų suaktyvino ir vartojimo paskolų segmentą, 2018 m. tokių paskolų portfelis padidėjo 8,7 proc. Tikėtina, kad, šalies ekonomikai augant, panašios tendencijos turėtų išsilaikyti ir toliau.

Skolinimasis iš užsienio ir toliau buvo vienas pagrindinių ekonomikos finansavimo šaltinių.

19 pav. Lietuvos ekonomikos finansinių įsipareigojimų metiniai srautai

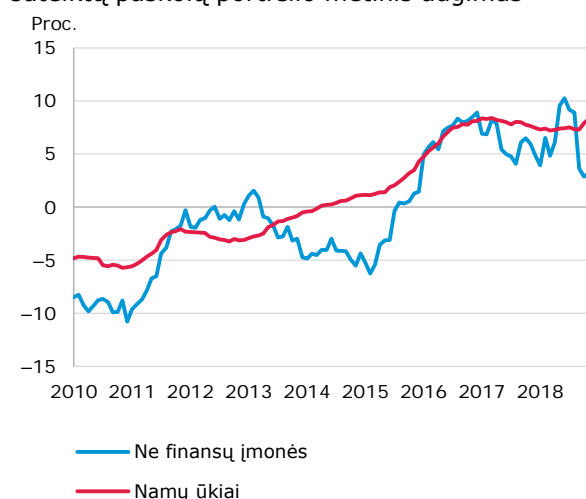

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastaba: likusio pasaulio sektorius apima pinigų srautus iš užsienio arba į jį.

Paskolų ne finansų įmonėms portfelio augimo tempas reikšmingai sulėtėjo, o namų ūkių – padidėjo.

20 pav. Ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų paskolų portfelio metinis augimas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

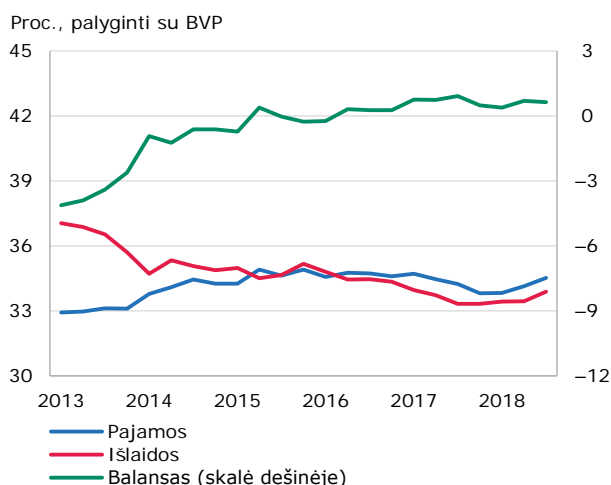
VIII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI

Nuo 2016 m. valdžios sektoriaus balansas yra perteklinis, prie pertekliaus susiformavimo daugiausia prisideda palanki ciklinė ekonomikos padėtis. Pastaruoju laikotarpiu sparčiai didėjo darbo užmokesčio fondas, namų ūkių vartojimas, tai lėmė gausesnes pajamas iš susijusių mokesčių (pvz., gyventojų pajamų mokesčio) bei socialinių įmokų ir atitinkamai gerino balansą. Jį taip pat gerina jau kurį laiką mažėjantys palūkanų mokėjimai, nors bendrai išlaidos didėjo sparčiau negu ankstesniais metais – daugiausia dėl didėjančių socialinių išmokų ir augančio darbo užmokesčio valdžios sektoriaus darbuotojams.

Fiskalinė politika skatinančiai veikia Lietuvos ekonomiką. Fiskalinės politikos kryptį padeda nustatyti ne nominaliojo, bet pagal ciklą pakoreguoto pirminio balanso pokytis¹⁴. Jis skaičiuojamas nominalųjų valdžios sektoriaus balansą koreguojant pagal ekonomikos ciklo padėtį ir palūkanų mokėjimus. Tai leidžia įvertinti, koks būtų balansas atmetus pajamas bei išlaidas, nulemtas ekonomikos ciklo. Jei taip pakoreguotas balansas blogėja – fiskalinė politika yra skatinamoji (laisvėjanti), jei gerėja – ribojanti (griežtėjanti), jei pokytis yra artimas nuliui – neutrali. Atitinkamai pagal fiskalinės politikos kryptį galima spręsti apie fiskalinės politikos poveikį realiajai ekonomikai: jis gali būti skatinantis, ribojantis arba neutralus. Kaip matyti iš 22 pav. pagal ciklą pakoreguotas pirminis balansas Lietuvoje nuo 2017 m. blogėja (pokytis yra neigiamas), todėl tuo laikotarpiu vykdoma skatinamoji fiskalinė politika. Fiskalinės politikos laisvėjimą nulemia diskretiniai sprendimai – didintas neapmokestinamasis pajamų dydis, darbo užmokestis valdžios sektoriaus darbuotojams, MMA, socialinės išmokos ir kt.

Nuo 2016 m. valdžios sektoriaus balansas yra perteklinis.

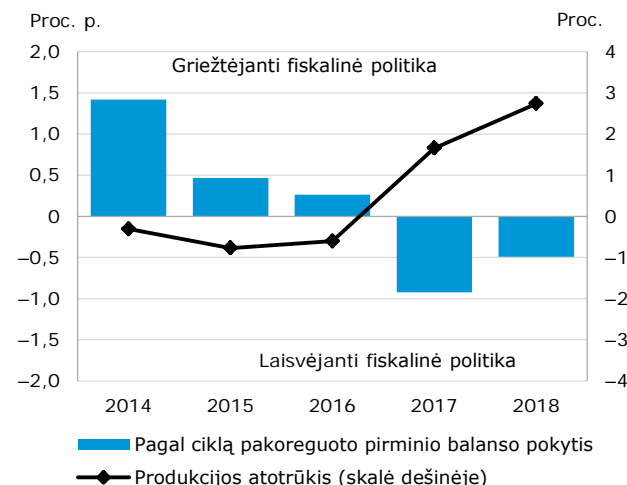
21 pav. Valdžios sektoriaus biudžetas

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaruoju laikotarpiu Lietuvoje vykdoma skatinamoji fiskalinė politika.

22 pav. Fiskalinės politikos kryptis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Fiskalinė politika linkusi į procikliškumą. Tai, ar fiskalinės politikos kryptis tam tikrais metais yra tinkama, t. y. ar padeda stabilizuoti ekonomiką, vertinama pagal fiskalinės politikos kryptį ir ekonomikos ciklo padėtį, kurią nusakyti galima pagal produkcijos atotrūkio nuo potencialiojo jos lygio ženklą. Skatinamoji fiskalinė politika esant ekonominiam pakilimui, t. y. papildomos fiskalinės paskatos ekonomikai esant virš potencialo (kai produkcijos atotrūkis nuo potencialiojo jos lygio yra teigiamas), yra laikoma procikline fiskaline politika. Atsižvelgiant į Lietuvos ekonomikos ciklą, būtent tokios politikos apraiškų yra šiuo metu. Tai reiškia, kad valdžios sektorius gauna su ekonomikos pakilimu susijusių pajamų, tačiau ne visos jos atidedamos sunkesniems laikams, o prisiimama papildomų įsipareigojimų finansuoti tam tikras sritis. Vis dėlto fiskalinės politikos tinkamumas priklauso ir nuo kitų veiksnių, pavyzdžiui, turimos fiskalinės erdvės. Vienas iš būdų jai įvertinti yra skolos tvarumas ir jos lygis (skolos ir BVP santykis), kuris Lietuvoje, palyginti su kitomis ES valstybėmis, yra gana žemas.

¹⁴ Be to, gali būti naudojamas struktūrinis arba pirminis struktūrinis balansas, šiuo atveju iš pagal ciklą pakoreguoto balanso (arba pirminio balanso) atimami vienkartiniai veiksniai.

6 INTARPAS

LIETUVOS VALDŽIOS SEKTORIAUS IŠLAIDŲ ADEKVATUMAS IR EFEKTYVUMAS

Lietuvos mokestinės pajamos ir visos valdžios sektoriaus (VS) išlaidos yra vienos mažiausių ES: 2017 m. duomenimis, Lietuvoje jos sudarė atitinkamai 29,6 ir 33,1 proc. BVP¹⁵. Tačiau Lietuvos ir kitų ES valstybių VS teikia panašias prekes ir paslaugas, nors VS pajamų lygis ir pajamų generavimo mechanizmas – mokesčių sistema – nebūtinai sutampa. Todėl, lyginant Lietuvą su kitomis ES valstybėmis, galima geriau suprasti vieno iš mažiausių visoje ES Lietuvos VS pajamų lygio padarinius valstybės finansuojamoms sritims, t. y. įvertinti, ar VS jas adekvačiai ir efektyviai finansuoja. Šiame intarpe aptariamos dvi iš trijų svarbiausių valstybių teikiamų funkcijų – socialinė ir sveikatos apsauga.

Lietuvos VS išlaidų ir BVP santykis 2016 m. buvo maždaug 12 proc. p. mažesnis negu vidutiniškai ES ir euro zonoje, taip pat maždaug 6 proc. p. mažesnis už naujųjų ES valstybių vidurkį (žr. A pav.). Išsamiau nagrinėjant VS išlaidų sritis, matyti, kad šiuos skirtumus daugiausia lemia gerokai mažesnės Lietuvos skiriamos lėšos socialinei apsaugai (maždaug 8 proc. p. mažiau nei ES ir euro zonoje, 2 proc. p. mažiau už naujųjų ES narių vidurkį), bendrosioms paslaugoms visuomenei¹⁶ (atitinkamai 2 ir 1 proc. p. mažiau), bendriesiems ekonomikos reikalams¹⁷ (atitinkamai 1 ir 2 proc. p. mažiau) ir sveikatos apsaugai (atitinkamai 1 proc. p. mažiau ir 1 proc. p. daugiau). Įdomu pastebėti, kad, pavyzdžiui, Lietuvos švietimui skiriamų lėšų ir BVP santykis yra maždaug 0,3–0,6 proc. p. didesnis negu ES, euro zonos ir naujųjų ES valstybių vidutiniškai tam skiriama BVP dalis.

Mažesnės nei kitose ES valstybėse Lietuvos skiriamos lėšos socialinei apsaugai yra viena iš pagrindinių mažų senatvės pensijų priežasčių (žr. B pav.). Nagrinėjant socialinei apsaugai skiriamas lėšas, matyti, kad, palyginti su kitomis ES valstybėmis, Lietuva gerokai mažiau lėšų skiria senatvės ir našlių pensijoms mokėti. Paramos vaikams ir šeimoms bei nedarbui mažinti skiriamos lėšos taip pat yra mažesnės, tačiau prie atotrūkio prisideda mažiau. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos skiriamos lėšos ligos ir netekto darbingumo išmokoms mokėti 2016 m. buvo apie 0,5 proc. p. didesnės nei vidutiniškai ES ar euro zonoje ir maždaug 1,5 proc. p. didesnės nei naujosiose ES narėse. Kadangi pensijų gavėjų, palyginti su visais gyventojais, dalis Lietuvoje yra gerokai didesnė už ES vidurkį, visa tai sudaro prielaidas manyti, kad gausus gavėjų skaičius ir pensijoms mokėti skiriama santykinai maža BVP dalis yra pagrindinės mažos senatvės pensijų pakeitimo normos¹⁸ priežastys. 2016 m. ji sudarė 33 proc. vidutinio bruto darbo užmokesčio ir buvo ketvirtadaliu mažesnė už ES vidurkį (45 %). Yra prielaidų manyti, kad Lietuvos senatvės pensijoms skirtos lėšos panaudojamos gana efektyviai. Tokią išvadą galima daryti analizuojant pakeitimo normų ir skiriamos BVP dalies santykį. 2016 m. Švedijos, Danijos, Rumunijos ir Bulgarijos valstybinės einamojo finansavimo sistemos mokamų pensijų pakeitimo norma buvo panaši į Lietuvos,

¹⁵ ES vidutiniškai – atitinkamai 39,8 ir 45,8 proc. BVP.

¹⁶ Pagal Valstybės funkcijų klasifikatorių (angl. *Classification of the Functions of Government, COFOG*), ši išlaidų sritis apima išlaidas įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios administravimui, valdymui ar paramai jai (visų vyriausybės lygių pagrindinės vykdomosios valdžios institucijoms); visų vyriausybės lygių įstatymų leidžiamiesiems organams (parlamentams, miesto taryboms ir kt.); patarėjams, administracijos ir politikos darbuotojams, dirbantiems šiose institucijose ir įstatymų leidžiamosios valdžios organuose; taip pat apima išlaidas visų vyriausybės lygių finansiniams ir fiskaliniams reikalams ir paslaugoms (Finansų ministerijai, biudžetinėms įstaigoms, valstybės mokesčių inspekcijoms ir muitinės valdymui; buhalterijos ir audito paslaugoms; bendrosios informacijos, techninės dokumentacijos ir statistikos duomenų apie finansinius ir fiskalinius reikalus ir paslaugas rengimui ir platinimui). Plačiau žr.: [Valstybės funkcijų klasifikatorius](#).

¹⁷ Pagal Valstybės funkcijų klasifikatorių, ši išlaidų sritis apima išlaidas su bendraisiais ir sektoriais ekonomikos reikalais susijusioms administravimo, valdymo ir paramos joms veiklos rūšims, pavyzdžiui, bendrosios ekonomikos ir prekybos politikai įgyvendinti (bendrasis monopolijų ir kitų prekybos bei rinkos dalyvių apribojimų reguliavimas; bankų priežiūra, kt.), bendriesiems darbo reikalams ir paslaugoms administruoti (pvz., darbo biržos valdymas), žemės ūkio reikalams ir paslaugoms administruoti (pvz., ariamajai žemei išsaugoti, melioravimo plėtrai ir kt.), miškininkystės reikalams ir paslaugoms administruoti (pvz., miško ištekliams išsaugoti, jų naudojimui racionalizuoti; miškotvarkos taisyklių ir leidimų kirsti mišką išdavimui; tvarkybai ir priežiūrai; miško sodinimui, kenkėjų ir ligų kontrolei, miškų gaisrų gesinimo ir profilaktikos paslaugoms bei miškų ūkio darbininkų kvalifikacijos kėlimo valdymui ir kt.), žvejybos ir medžioklės reikalams ir paslaugoms administruoti, kietojo mineralinio kuro reikalams ir paslaugoms administruoti ir kt. Plačiau žr.: [Valstybės funkcijų klasifikatorius](#).

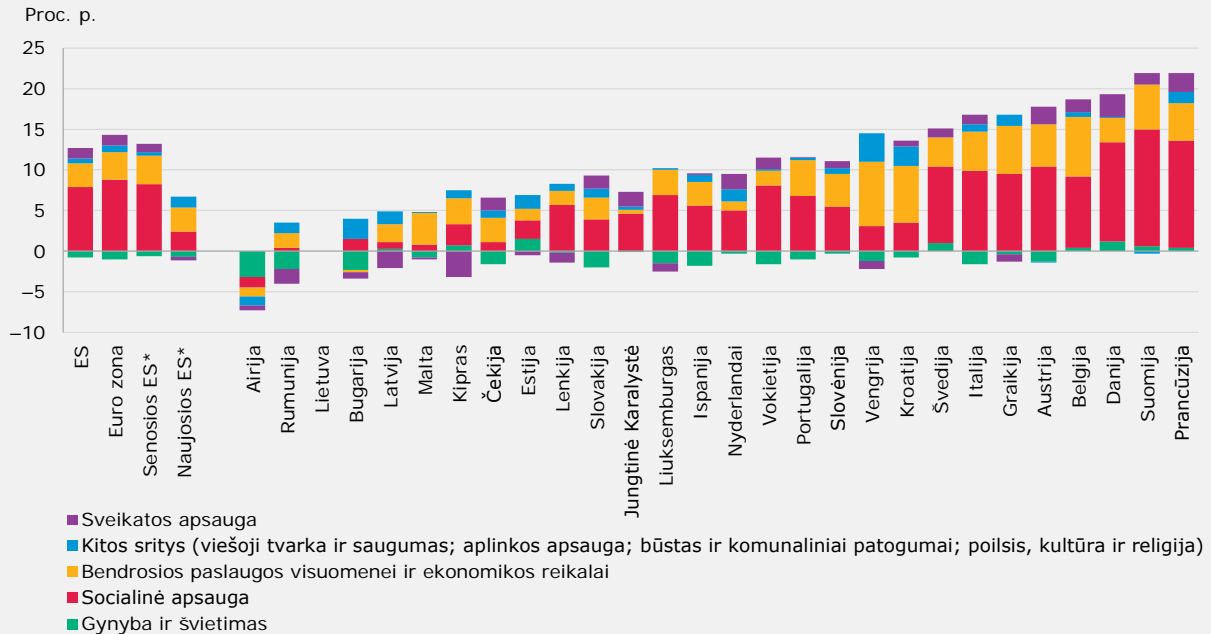
¹⁸ 65–74 m. asmenų vidutinės pensijos ir 50–59 m. asmenų vidutinių darbo pajamų santykis.

tačiau šios valstybės skyrė gerokai daugiau lėšų pensijoms mokėti. Ypač šiuo požiūriu išsiskiria Bulgarija, kurioje pensijoms mokėti 2016 m. buvo skirta 9,3 proc. BVP, tačiau pensija vidutiniškai sudarė tik 36 proc. bruto darbo užmokesčio. Kita vertus, daugelyje Vakarų Europos valstybių reikšmingą senatvės pensijos dalį sudaro iš privačių pensijų kaupimo fondų mokamos išmokos, kurios į paveiksle pateiktus duomenis nėra įtrauktos.

Socialinei ir sveikatos apsaugai, bendrosioms paslaugoms visuomenei, ekonomikos reikalams Lietuva skiria santykinai mažiau lėšų už daugelį kitų ES valstybių.

A pav. ES valstybių ir Lietuvos VS išlaidų pagal sritis skirtumai 2016 m.

(%, palyginti su BVP)

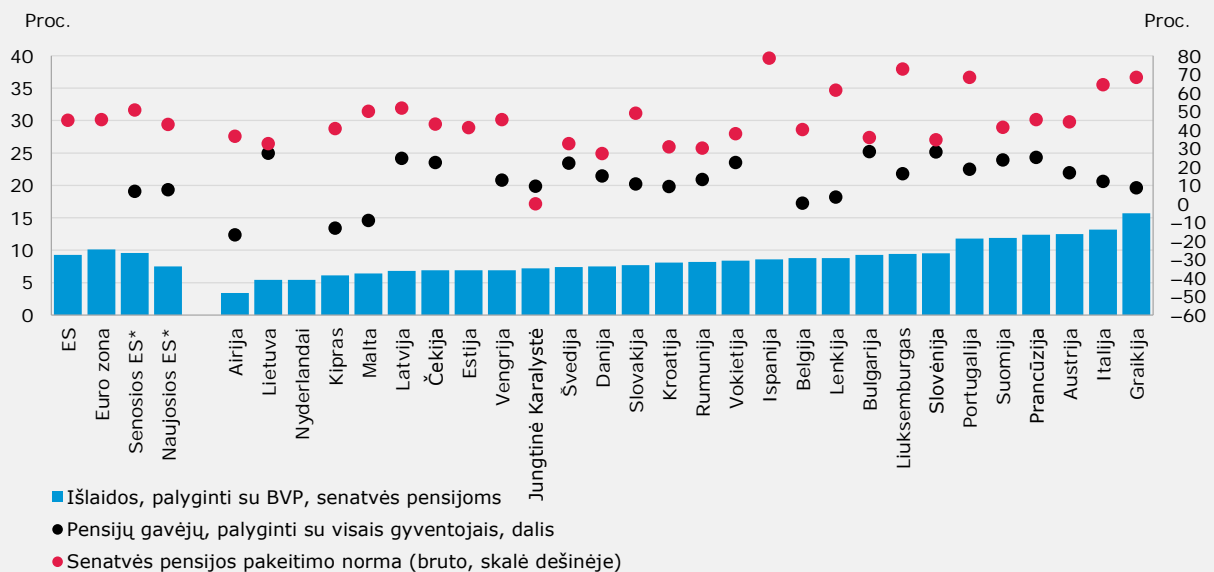

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Senosios ES valstybės į ES įstojusios iki 2004 m., naujosios – 2004 m. ir vėliau.

Skiriamos palyginti menkos einamojo finansavimo lėšos socialinei apsaugai yra viena iš pagrindinių mažų senatvės pensijų priežasčių.

B pav. ES valstybių išlaidos senatvės pensijoms, pensijų pakeitimo normos ir pensijų gavėjų dalis 2016 m.

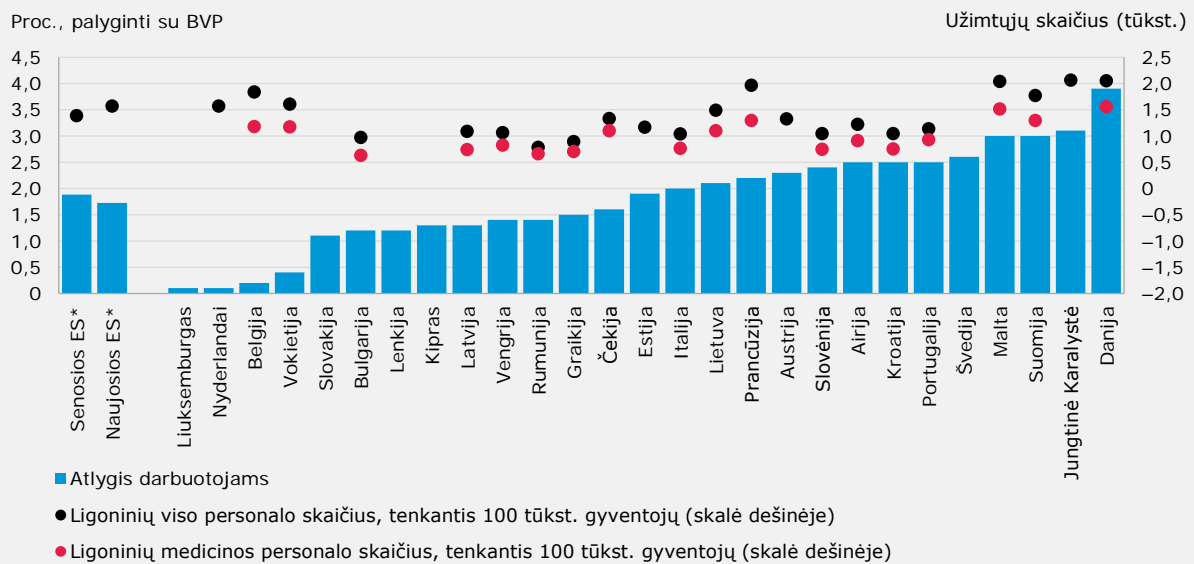
Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Senosios ES valstybės į ES įstojusios iki 2004 m., naujosios – 2004 m. ir vėliau.

Nėra akivaizdu, kad sveikatos priežiūros srityje dirbančio personalo darbo apmokėjimui Lietuva skiria nepakankamai lėšų, todėl kyla klausimų dėl kitų sveikatos priežiūrai skiriamų lėšų adekvatumo ir panaudojimo efektyvumo. Nagrinėjant Lietuvos skiriamas lėšas sveikatos priežiūros sričiai, matyti, kad vidutiniškai ES ir euro zonoje daugiau lėšų skiriama paslaugoms ambulatoriniams pacientams, ligoninių paslaugoms teikti ir medicinos gaminiams, reikmenims ir įrenginiams. Nagrinėjant šių trijų kategorijų asignavimus pagal išlaidų rūšį, matyti, kad kitose ES valstybėse vidutiniškai daugiau nei Lietuvoje skiriama lėšų sveikatos priežiūros įstaigų tarpinio vartojimo prekėms ir paslaugoms pirkti, taip pat socialiniams pervedimams natūra, t. y. asmenims teikiamų paslaugų visiškam ar daliniam kompensavimui valstybės lėšomis. Pabrėžtina, kad sveikatos apsaugos srityje dirbančių asmenų darbo užmokesčiui mokėti Lietuva 2016 m. skyrė šiek tiek didesnę dalį, negu vidutiniškai tam skyrė senosios ir naujosios ES valstybės (žr. C pav.). Dėl to galima manyti, kad santykinai mažas medicinos darbuotojų vidutinis atlygis Lietuvoje yra didesnis negu vidutiniškai ES 100 tūkst. gyventojų tenkančio ligoninėse dirbančių asmenų ir medicinos personalo skaičiaus padarinys.

Pagal darbo užmokesčiui mokėti skiriamą BVP dalį Lietuva yra ES vidutiniokė, tačiau dirbančiųjų sveikatos priežiūros srityje yra santykinai daugiau negu vidutiniškai ES.

C pav. ES valstybių išlaidos sveikatos priežiūros srities darbuotojų atlygiui mokėti ir užimtųjų gydymo įstaigose skaičius 2016 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

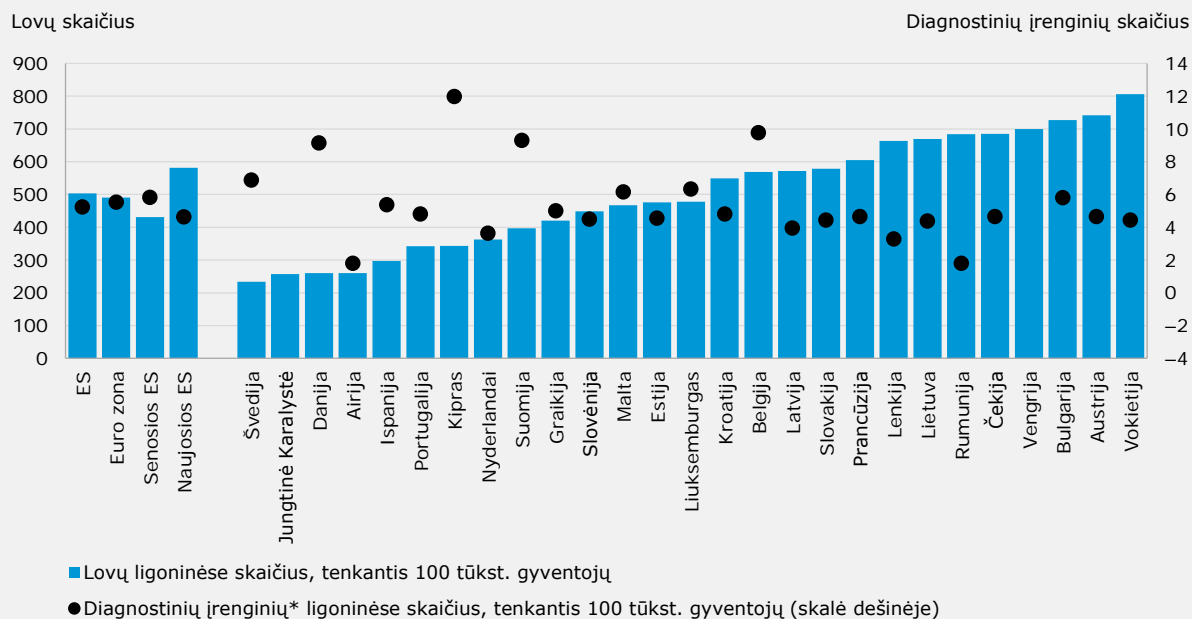
* Senosios ES valstybės į ES įstojusias iki 2004 m., naujosios – 2004 m. ir vėliau.

Be kitų veiksnių, prie palyginti prastų lietuvių sveikatos rodiklių ir palyginti aukšto visų amžiaus grupių mirtingumo greičiausiai svariai prisideda ir menkiau prieinamos medicinos diagnostikos galimybės, kurias galima būtų padidinti optimizavus lovų ligoninėse skaičių. Kaip minėta, Lietuvoje, palyginti su ES vidurkiu, mažiau lėšų skiriama sveikatos priežiūros įstaigų tarpinio vartojimo prekėms ir paslaugoms pirkti. Galima manyti, kad tai tiesiogiai susiję su Lietuvos ligoninių turimų diagnostikos įrenginių skaičiumi: pastarasis yra mažesnis nei vidutiniškai ES ir yra gerokai labiau atitrūkęs nuo senųjų ES narių vidurkio (žr. D pav.). Daugumos senųjų ES valstybių ekonominio išsivystymo lygis vis dar yra gerokai aukštesnis, todėl jos turi geresnes finansines galimybes tokius įrenginius įsigyti. Todėl dėl mažesnių finansinių galimybių menkesnis Lietuvos medicinos diagnostikos įrenginių prieinamumas neturėtų stebinti. Tačiau, analizuojant 100 tūkst. gyventojų tenkantį lovų ligoninėse skaičių, matyti, kad Lietuva turi rezervų padidinti sveikatos apsaugai skiriamų lėšų panaudojimo efektyvumą (pvz., padidinti diagnostikos įrenginių skaičių). 2016 m. lovų Lietuvos ligoninėse skaičius buvo vienas iš didžiausių visoje ES. Be to,

Lietuvos ligoninės susiduria ir su kitomis problemomis¹⁹: stebimas aktyviam gydymui skirtų lovų perteklius (ypač rajonuose), nepakankamas lovų panaudojimas (iš 1 000 lietuvių ligoninėse kasmet gydosi apie 243, Europoje – vos 150 žmonių), fiksuojamas perteklinis ligonių gydymas stacionare, kai pagal indikacijas tai nėra būtina, atvejai, kai į ligoninę guldoma dėl socialinių priežasčių. Turint omenyje, kad vienos lovos išlaikymas per metus ligoninei vidutiniškai kainuoja apie 20 tūkst. Eur, galima daryti prielaidą, jog lovų Lietuvos ligoninėse skaičius, – o per tai ir viso ligoninių tinklo efektyvumo – priartinimas prie ES vidurkio leistų efektyviai padidinti medicinos diagnostikos finansavimą ir pagerintų diagnostikos paslaugų prieinamumą Lietuvos gyventojams.

Lovų ligoninėse skaičius Lietuvoje yra gerokai didesnis, o diagnostinių įrenginių skaičius – mažesnis nei vidutiniškai ES.

D pav. Diagnostinių įrenginių ir lovų ligoninėse skaičius ES valstybėse 2016 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Tomografai, magnetinio rezonanso įrenginiai, Gama kameros, mamografai, PET skeneriai ir radiacinės terapijos įrenginiai.

Apibendrinant galima teigti, kad vieno iš mažiausių visoje ES Lietuvos VS pajamų lygio padariniai valstybės finansuojamoms socialinės ir sveikatos apsaugos sritims yra gana skaudūs.

Santykinai gausus gavėjų skaičius ir pensijoms mokėti skiriama santykinai maža BVP dalis yra pagrindinės mažos senatvės pensijų pakeitimo normos priežastys. Yra nemažai erdvės efektyviau panaudoti sveikatos apsaugai skiriamas lėšas: pagal statistinius ES standartus atlikus Lietuvos ligoninių tinklo ir lovų skaičiaus pertvarką, atsirastų realių galimybių efektyviai padidinti medicinos diagnostikos finansavimą ir pagerinti medicinos diagnostikos paslaugų prieinamumą Lietuvos gyventojams.

¹⁹ „Lovų reforma“: vieni nori sutaupyti, kiti – išgelbėti skurstančią provincijos mediciną“, 2015 m. rugpjūčio 17 d.

(<http://www.vlmedicina.lt/spausdinimas//lt/lovu-reforma-vieni-nori-sutaupyti-kiti-isgelbeti-skurstanca-provincijos-medicina>).